

Cserba Aranka és Márton Imre egyetemre jutása és életpályája

(Hagyatékban talált dokumentumok alapján)

Tartalomjegyzék

1	BEVEZETÉS, CÉLOK, MÓDSZEREK.....	3
1.1	CÉLOK	3
1.2	A KUTATÁSBAN HASZNÁLT MÓDSZEREK	4
2	TÖRTÉNELMI HÁTTÉR.....	5
2.1	A VIZSGÁLT KORSZAK MAKROTÖRTÉNETI ELEMZÉSE	5
2.2	TÁRSADALOM.....	6
2.3	A KISBIRTOKOSI ÉLETFORMA RÉSZLETESEBB JELLEMZÉSE	7
2.4	A KULTÚRA, AZ ÉLETMÓD VÁLTOZÁSAI	8
3	OKTATÁS	10
3.1	KULTÚR-, ÉS OKTATÁSPOLITIKA VÁLTOZÁSAI	10
3.2	TANÁRKÉPZÉS ALAKULÁSA	13
3.3	ADALÉKOK A PÉCSI SZENT ERZSÉBET EGYETEM TÖRTÉNETÉBŐL	14
3.4	A NŐNEVELÉS ÉS A NŐK EGYETEMRE JUTÁSÁNAK KÉRDÉSE	15
4	MÁRTON IMRE HAGYATÉKÁBÓL SZÁRMAZÓ DOKUMENTUMOK MIKROTÖRTÉNETI VIZSGÁLATA.....	17
4.1	GIMNÁZIUMI ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNY	17
4.2	KIEGÉSZÍTŐ ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNY	19
4.3	JELENTKEZŐKÖNYV.....	20
4.3	DIPLOMA.....	21
4.4	MÁRTON IMRE CSALÁDJA, ÉLETPÁLYÁJÁNAK VÁZLATA	22
5	CSERBA ARANKA HAGYATÉKÁBÓL SZÁRMAZÓ DOKUMENTUMOK MIKROTÖRTÉNETI ELEMZÉSE	24
5.1	LEÁNYGIMNÁZIUMI BIZONYÍTVÁNY.....	24
5.2	LEÁNYLÍCEUMI ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNY	26
5.3	KIEGÉSZÍTŐ ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNY	28
5.4	EGYETEMI LECKEKÖNYV.....	28
5.5	EGYETEMI JELENTKEZŐKÖNYV.....	31
5.6	CSERBA ARANKA CSALÁDJA, ÉLETPÁLYÁJA.....	32
6	ÖSSZEGZÉS:.....	34
7	FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM.....	36
8	MELLÉKLETEK	38
8.1	RÉSZBEN STRUKTURÁLT FÓKUSZCSOPORTOS BESZÉLGETÉS SZÖVEGE.....	38
8.2	CSERBA ARANKA ÖNÉLETRAJZÁNAK SZÖVEGE	41
8.3	MÁRTON IMRE GIMNÁZIUMI ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNYA	42
8.4	MÁRTON IMRE KIEGÉSZÍTŐ ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNYA	43
8.5	MÁRTON IMRE EGYETEMI VÉGBIZONYÍTVÁNYA	43
8.6	MÁRTON IMRE TANÁRI DIPLOMÁJA.....	44
8.7	CSERBA ARANKA LEÁNYGIMNÁZIUMI BIZONYÍTVÁNYA	45
8.8	CSERBA ARANKA LEÁNYLÍCEUMI ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNYA	45
8.9	CSERBA ARANKA KIEGÉSZÍTŐ ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNYA	46
8.10	CSERBA ARANKA EGYETEMI LECKEKÖNYV1	46
8.11	CSERBA ARANKA EGYETEMI LECKEKÖNYV2	47
8.12	CSERBA ARANKA EGYETEMI LECKEKÖNYV3	47
8.13	CSERBA ARANKA EGYETEMI JELENTKEZŐKÖNYV	47
8.14	CSERBA ARANKA KÉPE AZ EGYETEMI DIÁKIGAZOLVÁNYÁBÓL	48
8.15	MÁRTON IMRE GYAKORLÓ TANÁRKÉNT SZEGEDEN	48
8.16	MÁRTON IMRE FŐISKOLAI TANÁRKÉNT BAJÁN	49

1 Bevezetés, célok, módszerek

A bevett gyakorlat, hogy levéltárakba kerülnek és úgynevezett fondgyűjteményekben őrzik a különböző koraszakokból származó dokumentumokat. Kisfaludy Katalin szerint önmagukban az összegyűjtött iratok vizsgálata sematikus képet ad egy korszakról, mert csak részben reprezentálják a valóságot. Ezért fontos, hogy a kutató visszaemlékezéseket, leveleket esetleg naplórészleteket is felhasználjon kutatása során. (Kisfaludy, 1987) Az iskolai iratok feltárása nagy múltra tekint vissza. A gazdasági témájú okiratok mellett, jegyzőkönyveket, bizonyítványokat, tantestületi jegyzőkönyveket, anyakönyveket, ügyviteli iratokat, diákokra, vagy tanárookra vonatkozó bejegyzéseket, esetleg tanárvizsgálati iratokat lehet levéltárakban fellelni. Az iratokban adatok találhatók, amelyek eseményeket rögzítenek a korszak hétköznapijaiból. A megyei, városi levéltárak mellett az egyházi levéltárak is nagymennyiségű oktatással foglalkozó fond jegyzéket őriznek. A mikrotörténeti elemzés segítségével lehet következtetéseket levonni az feltárásra kerülő iratokból. Édesanyámmal, nagyszüleim halála után, vászonszatyornyai iratot találtunk a nagyszülői ház eladása során. Dr. Szabolcs Éva tanárnő hívta fel a figyelmemet problémátörténet órákon, hogy az évtizeden át nagyanyám által gyűjtögetett okiratok fontos információkat hordoznak. Az átvizsgálás után kiderült, hogy nagyapám és nagyanyám összes bizonyítványa, nagyapám tanári pályája során keletkezett összes dokumentuma fennmaradt. Mivel a dokumentum gyűjtemény teljes, egy egész pedagógus életút felvázolható belőlük a középiskola és az egyetem elvégzésétől a középiskolai-, majd főiskolai tanárságon át a nyugdíjazásig. Mellettük tanulmányok, óravázlatok, meghívók emlékműsorokra, az emlékműsorok forgatókönyve, beszédek, hivatalos levelezések találhatók.

1.1 Célok

Célom, hogy a fellelt dokumentumokat beillesszem a történettudomány, ezen belül az oktatástörténet folyamatába. A dokumentumokat alkalmasak a keletkezésük idején történt események rekonstruálására. Hogy miért fontos ez? „A különböző szintű iskolák szervesen egymásra épülő rendszere alapvetően fontos szerepet töltött be és tölt be egy-egy társadalom életében. A társadalom iskolarendszerén belül olyan egyéneket kell, hogy neveljen, akik alkalmasak a különböző társadalmi szerepekre, el tudják látni feladataikat.” (Kisfaludy, 1987. 11.) Előfeltevésem, hogy a dokumentumok időrendi átvizsgálása pontos képet fog nyújtani a két világháború közti egyetemre jutásról, és arról, hogy hátrányos társadalmi helyzetben

lévőknek hogyan sikerült a felemelkedés? Nagymamám hátrányos helyzete abból adódott, hogy a két világháború között sokan elleneztek, hogy a nők hivatást válasszanak, egyetemeken képezzék magukat. Nagyapám pedig egy végtelenül egyszerű, szinte írástudatlan, elszegényedett törpebirtokos családból verekedte fel magát. A birtokomban lévő írásos emlékek csak egy szeletét jelentik korszakuknak, de véleményem szerint érdemes vizsgálat alá vonni őket. Céлом ok-okozati összefüggések keresése az egyetemre jutás és a társadalmi státusz alakulása között. Nagyszüleim életpályájának követése választ adhat arra a kérdésre, hogyan volt lehetséges az egyetemre jutás és pedagógus hivatás gyakorlása Trianon után, egy olyan korszakban, amikor sorozatosak voltak a diszkriminációk az egyetemeken, és hatalmas arányú volt az értelmiségi munkanélküliség. Elsősorban az 1928-29-ben keletkezett iratokat szeretném górcső alá venni. Előfeltevésem, hogy a diplomaszerezés lehetőséget jelentett egy zárt struktúrájú társadalomban a magasabb státuszú és jövedelmű rétegbe való emelkedéshez. Az adatok remélhetőleg alátámasztják, hogy a korszakban színvonalas tanárképzés folyt, a tanári pályának volt presztízse. A dokumentumok eredeti aláírói között nagy tanáregyéniségek is felbukkannak. Az ő életpályájukra is kitérek. A mélyebb összehasonlítást szolgálva, mozaikokat szeretnék kiemelni a korszak történeti, gazdasági, társadalmi, kulturális életéből. Ebben az irodalom jegyzékben megadott, általam használt, történeti munkák nagy segítséget nyújtanak. Egyetemtörténeti szempontból elsősorban a pécsi egyetem megalakulásának és működésének körülményeit vizsgálom, mivel *Márton Imre* és *Cserba Aranka* egyetemi okiratai ebből az intézményből származnak. *Márton Imre* dokumentumainak segítségével feltérképezem annak a lehetőségét, milyen esélyei voltak egy paraszti nivón élő törpebirtokos fiának a két világháború között. *Cserba Aranka* iratai alapján körüljáróm a korszak feminista törekvéseit, melyek szorgalmazták, hogy a nők iskolázottságuk folytán képesek legyenek önálló egzisztencia megteremtésére, képességeik kiaknázására.

1.2 A kutatásban használt módszerek

A kutatás megkezdésekor tervet készítettem, amelyben rögzítettem, hogy mi lesz a kutatás menete, és nagyjából mennyi időt szánok egy feladatra. Adatgyűjtés céljából feltártam a szükséges szakirodalmakat, forrásokat, majd jegyzeteket készítettem cédulázás módszerével rendszereztem, feldolgoztam a szükséges háttér információkat. Megkezdtem az iratok átvizsgálását, szelektálását. A számomra érdektelen dokumentumok kikerültek a vizsgálat alá vontak közül. Az iratokat időrendbe rendeztem, majd csoportosítottam tartalmuk szerint. A

dolgozat gyakorlati részét a dokumentumok részletes elemzése adja. (Az iratok másolatait a mellékletben csatolom a dolgozathoz.) Az elemzésre szánt okiratok között szerepelnek középiskolai érettségi bizonyítványok is, mivel ezek az iratok előfeltételei voltak az egyetemre jutásnak. Dolgozatomban részletes elemzés alá vontam *Cserba Aranka* eredeti leckekönyvét, *Márton Imrének* a vizsgált évből származó végbizonyítványát, diplomáját. Forrásanyagként értelmezem, és közlöm a 2. mellékletben *Cserba Aranka* önéletrajzát. Az életpályák felvázolásához segítségemre volt édesanyámmal, nagynénémmel, M. asszonnyal folytatott részben strukturált fókuszcsoporthozos beszélgetés. Édesanyám, dr. Kávai Pálné, és nagynéném Kovács Gézáne Márton Emőke adatközlőkként működtek közre M. asszonnyal együtt, aki nagyszüleim szomszédságában élt gyermek- és ifjúkorában. Ezek után elkészítettem a megírandó dolgozat vázlatát. Az adatok fényében felállítottam a hipotéziseket, majd megírtam a vizsgált időszak történeti háttérét. Majd következtetett a részletes mikrotörténeti dokumentumelemzés. Az adatok és visszaemlékezések összevetése után megírtam az életpályákat, majd megkerestem a két életpálya közös pontjait és hatásukat egyfajta megerősítéseként annak az előfeltevésnek, hogy az oktatásba való befektetés mindenképpen megtérül mind a társadalomnak, mind az egyénnek. Az végső összegzésben a felvetett problémára reflektálva kifejttem, hogy milyen nehézségekkel kellett szembenéznie a hátrányos helyzettel küzdő társadalmi csoportoknak, ha egyetemre akartak kerülni.

2 Történelmi háttér

2.1 A vizsgált korszak makrotörténeti elemzése

Az országot determinálják a világpolitikai, európai eseménysorozatok, a hétköznapi embereket pedig ezeknek az eseménysorozatoknak a hatásai térítik le, vagy éppen emelik fel életpályájukon. 1918-ban gyakorlatilag véget ér az első világháború, Budapesten kitör a vérnélküli őszirozsás polgári forradalom. IV. Károly osztrák császár és magyar király lemond és ideiglenesen emigrációba kényszerül. Károlyi Mihály lesz a fiatal köztársaság miniszterelnöke. (*Bertényi-Gyapay*, 1993) „A trianoni döntéssel az ország elvesztette területeinek a 71%-át, és az elcsatolt területekkel együtt elkerült az anyaországtól a lakosság 64 %-a. Ennek következtében a magyar állam lakosainak száma 8 millióra apadt.” (*Gyáni*, 2006. 198.) A Károlyi-kormányt követő Tanácsköztársaságot leverik, majd 1920. február 16-án összeült az új nemzetgyűlés. Horthy Miklóst megválasztották kormányzónak. Jelentős társadalmi változásokat ér el a Teleki Pál által 1920. július 15-én alakított kormány. Teleki után Bethlen István alakít kormányt, ezzel kezdetét veszi a bethleni konszolidációnak nevezett

történelmi időszak. A Magyar Parlament kimondja 1921. november 6-án a Habsburg-ház trónfosztását (Romsics, 1999) Nehéz és rendkívül költséges feladatnak látszik a Monarchia gazdasági örökségének felszámolása. A pénzügyi helyzet egyenesen válságos volt. Már a háború alatt megindul az infláció. Mindennaposak a tüntetések, sztrájkok. Ráadásul ott lóg a levegőben a jóvátétel fizetésének kötelezettsége. Végül egy nagyobb összegű népszövetségi kölcsön oldja meg a bizonytalan gazdasági helyzetet. Újonnan szervezik a Magyar Nemzeti Bankot. 1925-ben új vámrendszert dolgoznak ki, amely Kossuth hagyatékaként, az ő Védegyletének mintájára a magyar ipart védi. Új pénzt vezetnek be, a pengőt, ugyanakkor az 1929-33-as világgazdasági válság nem kerüli el hazánkat. A válság hatására a hazai kis- és törpebirtokosok teljesen eladósodnak, ami közvetlenül érinti a vizsgált időszakban családomat. (Bertényi-Gyapay, 1993)

2.2 Társadalom

Menekültek áradata érkezik az anyaországba. Ez a helyzet a későbbiekben nagy társadalmi feszültségekhez vezet. Ugyanakkor etnikai homogenitás figyelhető meg a magyar lakosság javára. „A magyarság etnikai aránya 80% fölött alakul a két világháború között.”(Gyáni-Kövér, 2006. 213.)

A társadalmi szerkezet egyrészt bizonyos rétegeit tekintve érintetlen marad, másrészt viszont a modernizáció és az iparosítás folytán nagy változások is megfigyelhetők. Továbbra is az 1000 holdon felüli nagybirtokosok, arisztokraták jelentős befolyással bírnak a belpolitikára. Ide sorolhatók a hercegi, grófi, bárói címek birtokosai. Mintegy 200 család. A teljes földterület egyharmada az övéké volt. Ezeken a birtokokon a népszámlálási adatok kimutatásai szerint, 400 ezer főnyi cseléd, napszámos, részesarató dolgozott. A birtokos parasztság körébe, mintegy 250 ezer család tartozott. 1928-ban zárul le a földreform, mely során 427059 kisbirtok létesül. Az agrárproletárok száma ebben az időben 1212000 fő lehetett. Ez a réteg főleg napszámosokból, szegődményesekből állt, csak idénymunkákra alkalmazták őket. Az agrárszegények száma elérte a 3 milliót. (Gyáni-Kövér, 2006. 223-336.)

Az ipari és a banktőke, valamint a nagykereskedelmi tőke nagyjából 50 család kezében összpontosult. Ebben a társadalmi rétegben elég nagy számban voltak jelen zsidó származású nagytőkések, akiknek a hatalmát erősen megtépázta a szélsőjobboldal előretörése és a zsidótörvények. A kispolgárság létszáma gyarapodott a legerőteljesebben, de az értelmiség létszáma is emelkedett a menekültekkel, és az egyetemek számának emelkedésével, ami munkaerő piaci feszültségeket eredményezett. (Salamon, 2008)

„A 30-as években a munkásság létszáma 630-640 ezer fő lehetett.” (Gyáni-Kövé, 2006. 223-336.) A bányavidékek elcsatolása után a könnyűipar fejlesztésével sikerül a magyar ipart feltámasztani. Fontos adalék a bauxit kitermelés megindulása is a korszakban, illetve az első alumínium kohók felállítása. (Bertényi-Gyapay, 1993)

2.3 A kisbirtokosi életforma részletesebb jellemzése

Paraszti társadalmon, szűkebb értelemben, azt a népességet lehet érteni, akik mezőgazdasági termelésből tartják fenn magukat. Lakhelyüket tekintve mezővárosokban, falvakban, vagy tanyákon élnek. Életmódjukat a természet változásai határozzák meg. A munkaidő napkeltétől napszállatig tart, látástól vakulásig, ahogy a mondás tartja. A mezőgazdasági munkákat mind a két nem végezi, sőt a család minden tagja. „Az életformáját tekintve parasztinak definiált kiscgazdák a paraszti társadalom hatodát tették ki. A paraszti népesség 56,3 %-a kezében volt több-kevesebb földingatlan, de ezek 70 %-ának olyan csekély volt a jövedelme, hogy pusztán a földjükből nem tudták eltartani családjukat.” (Gyáni-Kövé, 2006. 307.) A paraszti társadalom rétegződését természetesen a földtulajdon nagysága határozta meg, de a jövedelmek szempontjából talán nem lehetett mellékes a föld minősége, a mezőgazdasági eszközök korszerűsége és az sem, hogy hány fő dolgozott a földeken a családi vállalkozásban. Ezek a tényezők mind meghatározták egy család státuszát a paraszti népességben belül. Nagyjából az 50 hold feletti birtokosokat tekintették gazdag parasztoknak. Az 50-20 hold közöttieket a középparaszti kategóriába sorolták. a 20 hold alatti földtulajdonos kisbirtokosnak számított. (Gyáni-Kövé, 2006. 308.) A felemelkedést mindenképpen a földszerzés jelentette. Aki nincstelen volt földhöz akart jutni, akinek volt valamennyi gazdálkodásra alkalmas területe, szerezni akart hozzá minden áron. Nem véletlen, hogy a Horthy-korszakban fontos probléma volt a földkérdés. 1920. november 13-án fogadta el a nemzetgyűlés a XXXVI. törvénycikkelyt. Ez volt a Nagyatádi-féle földreform törvény. Elsősorban itt is az életképes, legalább 15 holdas, kiscgazdák konszolidálását szorgalmazták, és csak mellékesen a szegényparasztság megsegítését, ami házhelyek osztását, pár holdas gazdaságok kialakítását jelentette. A földreform 1929-ben zárult le. 1120000 katasztrális hold föld kisajátítására és szétosztására került sor. Nagyjából 427059 törpe- és kisbirtok jött léte. 260000 házhelyet osztottak szét. Összesen az ország 8 %-át érintette a földreform. 360000 paraszti és 51000 egyéb státuszú személy jutott földhöz. (Gyáni-Kövé, 2006. 309-311.)

A földosztás után kiderült, hogy ezek a törpe és kisbirtokok nem bizonyultak életképesnek. Amellett, hogy a gazdálkodás minden ágához professzionális szinten érteni kellett, akkora közterheket róttak rájuk, hogy egy idő után képtelenek voltak fizetni. Az

adóknak is különböző fajtája volt. (földadó, házadó, útadó, közmunkaadó, egyházi adó) Együttesen elérték holdanként a 13 pengőt is. Az új tulajdonosokkal akarták megfizetni a nagybirtokok részeinek kisajátítása miatt keletkezett kisajátítási adót, de ezt az állam később átvállalja, mivel a bankoknak teljesen eladósodott kispaszti réteg már fizetni képtelen. A banki kamat a felvett kölcsönökre 12-15% között mozgott. A banki és az állami adósságokat együttesen gazdaadósságnak nevezték. Egy öt holdas gazdaságnak a harmincas évekre nem ritkán 90-100 pengőre is felmehetett a törlesztő részlete, amit a terményeladásból próbáltak fedezni, illetve abból, hogy saját szükségleteiket minimális szintre csökkentették. Már a húszas években is jelentkezett az agrárválság. A terményeket nehéz volt értékesíteni. Így sokan tönkrementek. 1930-ra 12000 családot fenyegetett a tönkremenés, ebből 1935-ben 8000 parasztbirtokot dobra is vertek, azaz elárvereztek. (Gyáni-Kövé, 2006. 312-314.)

A törpe- és kisbirtokosok életmódja szinte semmiben sem különbözött a paraszti létformától. Alapvetően önellátásra rendezkedtek be, a család fizikai erejét teljesen kihasználva végezték a nehéz paraszti munkát. Saját szükségleteiket szorították, hogy elbírják az adóterheket, annyira ragaszkodtak a megszerzett földhöz. Ebben a társadalmi közegben a tanultság nem volt a kiemelkedés perspektívája. A továbbtanulás a mezővárosi polgárosodottabb nagygazda réteg utódainál fordult elő, a falusi kisbirtokosok között szinte egyáltalán nem. A minél több föld birtoklása volt az egyetlen bevett társadalmi érvényesülési forma. Az ember értékét a katasztrális holdak száma jelezte. A vagyon mértéke szerint foglaltak helyet a templomban a családok, módosabbakat illette meg a főhely a közösségi ünnepeken. A hasonló nagyságú földdel rendelkezők egymás között házasodtak. Ritka volt, hogy gazdag fiú szegény lányt vett el, vagy fordítva. De az is elenyésző volt, hogy parasztlányt „nadrágos” városi emberhez adtak. Az öröklés miatt a birtokok óhatatlanul elaprózódtak. Sokszor a családfő még életében rendelkezett az örökségről, és mint haszonélvező továbbra is a család feje maradt, amíg élt. A földtulajdonnal átörökölték, rögzítették a család státuszát, tekintélyét a társadalmon és a közösségen belül. Szokásaikat, paraszti tradícióikat is ráhagyták utódaikra a földdel együtt. (Gyáni-Kövé, 2006. 315-321.)

2.4 A kultúra, az életmód változásai

Fontos tudni milyen hatások érték a két világháború között feltörekvő fiatal értelmiségi réteget. Milyen bálványokért, milyen eszmékért lelkesedtek? Milyen kulturális lehetőségek álltak a rendelkezésükre? Fontossá válik, a nyolcórás munkaidő bevezetése után, a szabadidő értelmes eltöltése. A kulturálódás mellett előtérbe kerül a sportolás, turisztika. „A két

világháború között legalább 50 turistaházat, és 8000 sportlétesítményt működtettek.”
(*Bertényi-Gyapay*, 1993. 537.)

Az irodalomban az új kor problémáira reflektálnak. A Nyugatban a „nagy öregek” mellett, egy új nemzedék tagjai jelennek meg: Németh László, Illyés Gyula, Márai Sándor, József Attila, Radnóti Miklós. A Nyugat folyóirat mellett - melynek szerkesztői 1929-től Babits Mihály, Móricz Zsigmond, Gellért Oszkár - más sajtóorgánumok is jelen vannak. A kulturális élet ideológiailag kétpólusossá válik. Konzervatív nacionalista és reformpárti polgári humanista erők csapnak össze. Majd fellép a népi írók mozgalma. A konzervatív irodalom alakja volt Herczeg Ferenc. Lapjára, az Új Időkre 30 ezren fizettek elő, főleg az úri középosztályból. 1922-től ismert lektűr szerző lesz Zilahy Lajos. (*Romsics*, 1999. 172-184.) Másik említésre méltó lap a Napkelet, amelyet Tormay Cecil szerkesztett. Igyekezett a legszívnvonalasabb írókat megszólítani. Kassák Lajos Bécsben adta ki Ma című újságát, majd 1926-tól itthon nyomtatták a Munka című folyóiratát. Felerősödik a népi írók mozgalma, amely a húszas években indul, de igazán a harmincas évekre szélesedik ki. Ekkor válnak törekvéseik a politikában is hangadóvá. Ehhez a csoporthoz tartozik Móricz Zsigmond, Illyés Gyula is. (*Bertényi-Gyapay*, 1993. 537-541.) A népi íróknak az Előőrs című folyóirat adott lehetőséget a megjelenésre. Körükhöz tartozott Veres Péter, Darvas József, Szabó Pál, Erdei Ferenc is. A legjelentősebb színpadi szerző a Horthy-korszakban is Molnár Ferenc maradt. A Petőfi Társaság és Kisfaludy Társaság megőrzi ugyan patináját, de sokat veszít jelentőségéből. A kiadott könyvek száma nőtt a kereslet folytán. Zenében Bartók Béla és Kodály Zoltán mellett érdemes megemlíteni Dohnányi Ernő nevét. (*Romsics*, 1999.172-184.)

A képzőművészetben jelentős alkotóknak számítanak Aba-Novák Vilmos, Egry József, Szőnyi István (szabadiskolát alapít Zebevényben), Tornyai János, Csók István, Rippl-Rónai József, Barcsay Jenő és a Kornis Dezső körül a korszakban formálódó szentendrei iskola. A polgári művészet mellett feltűnnek szocialista eszméket valló tehetséges művészek is, mint Dési Huber István, Derkovits Gyula. Külön műfaji megítélés alá esik a korszakban eluralkodó háborús emlékmű és klasszikus nemzeti nagyságot megörökítő szobrászat, amely futószalagon gyártotta ebben a témában, a széles igényekre való tekintettel, műveit.

Az 1925-ben induló Magyar Rádió, a lakosság igényeinek megfelelően, főleg magyar nótát és cigányzenét sugároz. De elősegíti a rádió a közérdekű információk terjedését a szélesebb rétegekben, illetve irodalmi, kulturális műsoraival a széleskörű művelődést is szolgálja. Hódít a hangos film. Híres alkotóink később Hollywoodban próbálnak majd szerencsét, mint Cukor György, Korda Sándor. Ki ne ismerné a klasszikussá vált Hyppolit, a lakáj című filmet? Kevesen tudják, hogy az első magyar hangosfilm Szőts István alkotása, az

Emberek a havason. A magyar filmipar nyereségesnek mutatkozik, főleg a vígjátékgyártás kerül előtérbe. Nagy színészek Jávör Pál, Karády Katalin, Turay Ida, Szeleczki Zita, később Bula Elma, Tolnai Klári, Páger Antal. (*Bertényi-Gyapay*, 1993. 537-541.)

Az ország lakosságának egyharmada élt a Horthy-korszakban városokban, közülük minden harmadik a fővárosban. Ugyanakkor az alföldi mezővárosok és a tanyavilág lakossága is népes volt. Nagy volt az elvándorlás a falvakból a városokba, kifejezetten vándorló életmódot azonban már kevesen folytattak. A magasabb társadalmi státuszba való feljutás jobb lakhatási körülmények finanszírozását is jelentette. (*Gyáni*, 2011. 7.) Az öltözködés is gyökeresen változik. A városba kerülő vidékiek levetik a népviseletet és a polgári divatot igyekeznek követni hajviseletükben, ruházatukban. Ez a tendencia némiképp összebb mossa a társadalmi különbségeket. Divatba jön a bubifrizura, a rövidebb szoknyák látni engedik a lábakat. A nők eldobják a szoros fűzőket, nadrágkosztümöt húznak Karády Katalin és Marlène Dietrich divatja szerint.. A nők soványabbak, céltudatosabbak lesznek, melltartót, selyemharisnyát hordanak. A férfiak csak ünnepeken viselnek díszmagyart, egyébként komfortosabb viseletet hordanak. A rövid haj, simára borotvált arc, zakó, öltönyök, hosszú nyakkendő jellemzi külsejüket.” (*Gyáni*. 2011. 17.) A táplálkozás egészségesebb, tudatosabb lesz azoknál a rétegeknél, akik ezt megengedhetik maguknak. „Járványos betegségnek számított a tuberkulózis, és a nemi betegségek. Emiatt 1926-tól bezárják a nyilvános házakat. Bevezetik a kötelező védőoltásokat. Csökken a tífuszos, diftériás megbetegedések száma, de a csecsemő- és gyermekhalandóság is. A 20-as években elgondolkodtató, hogy tízezer lakosra csak hét rákbeteg jut. A korszakban új kórházakat építenek, megduplázódik az orvosok száma.”(*Gyáni*, 2011. 54.)

3 Oktatás

3.1 Kultúr-, és oktatáspolitikai változásai

1919 után nagy roham indult meg az egyetemi és középiskolai beiskolázás miatt. Ez abból fakadt, hogy a középosztály így próbált kimenekülni a deklasszációból. A húszas évek elején kétszer annyi diák iratkozott be a honi egyetemekre, mint a tízes években, amikor még a lakosság aránya kétszer nagyobb volt, mint Trianon után. (*Gyáni*, 2006) A korszak oktatásfejlesztési törekvései lenyomatai a korabeli identitáskeresésnek. Egyfajta kulturális forradalom bontakozik ki. Az oktatásügy irányítása a vallás és közoktatásügyi miniszter feladatköre volt. Gróf Klebelsberg Kuno 1922-től 1931-ig töltötte be ezt a pozíciót. Utódja Hóman Bálint lesz. Az egyik legnehezebb feladat a népiskolai oktatás javítása volt. (*Romsics*,

1999. 172-184.) „Maradék Magyarország 8 millió lakosa közül kereken 1 millió a 6 éven felüli korban lévő analfabéta.” (Klebensberg, 1925. 255.) Az új határok között a népiskolák 33 % maradt. Egy tanárra 49 tanuló jutott átlagosan. 1926-ban átfogó fejlesztési programot terjesztett a parlament elé Klebensberg. 3500 új tanterem, 175 tanítói lakás tervét. Törvényt hoznak 1927. évi VII. törvénycikk néven új iskolák építéséről. 1926-1931 között 1096 új iskolaépület létesül. Klebensberg hitt a kultúrfölényben, a nemzet felemelkedésének útját a kultúra emelkedésében látta. (Romsics, 1999. 172-184.) „Kultúrpolitikám két alapgondolaton épül fel. Emelni igyekszem a magyar nemzet széles néprétegeinek, nagy tömegeinek értelmi szintjét. Ezt a célt szolgálja a mezőgazdasági népesség érdekeit szolgáló népiskolák létrehozásáról és fenntartásáról szóló törvény.” (Klebensberg, 1927. 175.) Művelődési házakat adnak át, melyeknek a szórakoztatás mellett az ismeretterjesztés is feladata lett. Nép főiskolákat hoznak létre, ahol szakmai műveltséget szerezhetnek a gazdák. Esti tanfolyamokat indítanak. A polgári iskolát 3 helyett 4 évfolyamosra emelik. Klebensberg megváltoztatta a középiskolai oktatást is. Meghagyta a reáliskolai természettudományos képzést, de a gimnáziumokat is két csoportra osztotta. Reál és humán gimnáziumokra. Az ő idejében emelkednek a leánylíceumok és a leánygimnáziumok arra a színvonalra, hogy a fent említett bármely iskolatípus érettségi bizonyítványa alkalmas magyar felsőoktatási intézménybe való továbblépésre. (Romsics, 1999. 172-184.) „Az 1926. évi leányiskolai törvény ki is mondja, hogy a leány középiskolai érettségi bizonyítvány mind az egyetemre való felvétel, mind pedig a minősítés tekintetében a fiúiskolai érettségi bizonyítvánnyal egyenlő értékű, s hogy az egyetemeknek a leányokra nézve megszorításokat saját hatáskörükben nincsen joguk életbe léptetni.” (Klebensberg, 1928. 473.) 1920-tól új tanterveket használnak, nagyobb teret nyer a világnézeti-, politikai nevelés. A felsőoktatás jelentős támogatásban részesült. Az egyetemi képzéshez szervesen kapcsolódott a tehetséges diákok külföldi tanulmányútjainak rendszere. Ezt különösen Klebensberg Kuno támogatta. Külföldön magyar intézeteket hoznak létre, amelyek egyrészt terjesztik a magyar kultúrát, másrészt az ösztöndíjasok fogadására hivatottak. Ilyen intézmény a Collegium Hungaricum is. (Romsics, 1999. 172-184.) „Lehetővé kell főiskolai tanáraink számára tenni, hogy amennyiben egy-egy valódi tehetség csillámlik fel, ösztöndíjban részesítését kezdeményezhesse, ezúton a létért való küzdelem mindennapi gondjaitól menetesítve. Ösztöndíjügyünk szervezete teljessé csak akkor válik, ha a legtehetségesebbek számára a külföldi tanulás lehetőségét is megnyitjuk.” (Klebensberg, 1927. 176.) „Társadalmilag az iparosok, kereskedők gyermekeinek 10-10 %, a munkásrétegnek 3-4 %, a paraszti réteg 1 % jutott el az érettségi bizonyítványig. A felsőoktatásban a középréteg aránya 11 %, munkás

származásúaké 6-7 %, a paraszti származásúak részvételi aránya 1 %.” (Romsics, 1999. 172-184.) Megállapítható, hogy a korszakban rendkívül nehéz volt az alsó társadalmi rétegeknek iskolázottsághoz jutni, ami a társadalmi felemelkedés egyik útja volt. Történik Klebelsberg szorgalmazására egy olyan változtatás, ami lehetővé teszi, hogy a köztisztviselők (főleg a fegyveres testületek tagjainak) gyermekei nagyobb arányban legyenek jelen a közép- és felsőoktatási intézményekben. Alacsonyabb tandíjak, ösztöndíjak bevezetésével kívánt a kormány lehetőséget adni. 1927-28 között egy millió pengő ösztöndíjat osztottak szét. Az elbírálás alapja az erkölcsi magaviselet és a nemzethűség volt. Később Hóman változtat a rendszeren. Megalapítja a Horthy Miklós-ösztöndíjat szegény sorsú diákoknak. Majd megalakul 1939-40 között Budapesten a Bolyai és a Gyöffy kollégium kifejezetten a tehetséges parasztfiatalok számára. 1941-ben már 600 tehetséges szegény sorsú gyermek ingyenes beiskolázásáról gondoskodtak. (Romsics, 1999. 172-184.)

Az elszakított területekről az anyaországba menekültek jelentős része értelmiségi volt. Nagy lett az értelmiségi munkanélküliség. Ugyanakkor két egyetemet, a pozsonyi Pécsre, a kolozsvári Szegedre telepítik át az elcsatolás után. Ez az intézkedés Klebelsberg Kunó nevéhez fűződik. A keretszámok, viszont nem emelkedhetnek jelentős mértékben. 1920-ban a parlament törvénytervezetet dolgozott ki az egyetemi és főiskolai hallgatók létszámának csökkentésére, a numerus clausus, azaz a zárt szám bevezetésére. A nemzetgyűlés szélsőséges kisebbsége kiereszkolta, hogy a törvény a szidóságot korlátozó nemzetiségi megszorítást is tartalmazza. Valójában a magyar társadalom óvatos átalakítása kezdődött meg. (Mészáros-Németh-Pukánszky, 1999)

A korszakban nagy jelentőséggel bírt az egyházak oktatási tevékenysége. Mindegyik történelmi egyház rendelkezett elemi és középiskolákkal, amelyek igen magas színvonalat képviseltek. Az egyházi szervezésű ifjúsági szervezetek közül kiemelném a jezsuita KALOT (Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testületét, amely főleg a paraszti származású fiatalokat foglalkoztatott. Ennek azért van jelentősége, mert a családi hagyomány szerint nagyapám felemelkedését, továbbtanulását a jezsuiták segítették. Erre vonatkozólag azonban dokumentumot egyelőre nem találtam. A másik fontos szervezet a KIE (Keresztény Ifjúsági Egyesület) társadalmi különbségek nélkül mindenkinek joga volt részt venni működésében. De a reformátusoknak is voltak hasonló ifjúsági szervezeteik. Ebben az időben bontakozik ki a cserkészmozgalom, amely felekezetenként külön csoportokba szerveződött, és önfegyelemre, életvezetésre, önállóságra nevelt, és a militarista színezetű levante mozgalom. (Bertényi-Gyapay, 1993)

3.2 Tanárképzés alakulása

Márton Imre, a dokumentumok szerint, tanári képesítést is szerez a bölcsész diploma mellett a pécsi egyetemen. 1924-ben a magyar nevelés történetében egyedülálló módon törvény született a középiskolai tanárok képzéséről és képesítéséről. Az 1883-as törvény értelmében még nem volt kötelező a tanárképző intézet látogatása, lehetett úgy is oklevelet szerezni. A jelölt számára a szaktárgyak és a pedagógia egyetemi előadásainak látogatása mellett, csak a tanársághoz szükséges vizsgák letételét, valamint az egyéves tanítási gyakorlatot írták elő. A korabeli források szerint a középiskolai tanárok nagy része hiányos gyakorlati pedagógiai felkészültséggel kezdte hivatását. Többször felmerült a gondolat, hogy a középiskolai tanárképzést teljesen különválasztják az egyetemtől. Fináczy Ernő szerint is a tanárképzés elméletét az egyetemnek kell végeznie. Fináczy a tanárképzést felügyelő tanárok munkájával egyáltalán nem volt elégedett. Hibának tartotta a pontatlanságot, az ellenőrzés hiányát. Fontosnak ítélte azonban az óratervek írását, az órákra való felkészülés minőségét. Véleménye szerint a módszertani ismeretekre csak a képzés utolsó gyakorló évében kell sort keríteni. (Fináczy, 1922) „A munkát teljessé kell tenni, a gyakorlati tanárképzés szempontjából bizonyos fokig ki kell egészíteni. Erre a kiegészítő munkára hivatottak a tanárképző intézetek.” (Klebsberg, 1924. 324.) Az 1924 évi XXVII. Tc. szerint a tanárképzés a tudomány egyetemek bölcsészeti karának feladata. A törvény előírta a karok mellett a középiskolai tanárképző intézet felállítását, illetve újrászervezését. A tanárképző élén az elnök (egyetemi nyilvános rendes tanár) és az igazgatótanács állt. Az intézet testülete nyilvános és rendes egyetemi tanárokból, meghívott egyetemi magántanárokból, fő- és középiskolai tanárokból állt. A négyéves képzés célja az volt, hogy a hallgatók az előadások és gyakorlatok során elsajátítsák a szaktárgyak a szaktárgyak tanításához szükséges pedagógiai szakmódszertani ismereteket és képességet. Feltételek: A jelölt, középiskolai érettségi bizonyítvány birtokában, valamely tudományegyetem bölcsészettudományi karának rendes hallgatója, és a tanárképző intézet tagja. A négy év elvégzése alatt legalább két középiskolai szaktárgyat kell tanulmányoznia. A szaktárgyai mellett az egyetem, illetve a tanárképző keretei között tanulnia kell magyar irodalom és művelődéstörténet, lélektan, logika, etika, filozófia történet, neveléstan, gyakorlati módszertan, iskolai szervezettan tárgyakat és ezek történetét. Kötelező gyakorlati évet kell letölteni. (Mészáros-Németh-Pukánszky, 1999. 375-376.) „Egy másik elv, amelyen az én javaslatom nyugszik, a gyakorlati év kötelezővé tétele.” (Klebsberg, 1924. 325.) Végül vizsgát kell tenni a szaktárgyakból, tanítás módszertanból, modern idegen nyelvből és a kötelező tárgyakból. A

tanári vizsga három foka: alapvizsga, szakvizsga, pedagógiai vizsga. (Mészáros-Németh-Pukánszky, 1999. 375-376.) „A középiskolai tanárképzés egyetemi tanárképzés is, mert a középiskolai tanárt az egyetemi tanár képezi ki. Végelemzésben tehát az egyetemi tanártól függ, hogy milyen a középiskolai tanár, s a középiskolai tanártól függ, hogy milyen a középiskola. Azt pedig ne feledjük el egy pillanatra sem, hogy ez a középiskola képezi ki azt a magyar intelligenciát, amely hivatala van a magyar nemzetet emelni. Én tehát a középső megoldást választom, hogy meg akarom hagyni a magyar egyetemi tanárt a tudomány szolgáltatásban, de másfelől megkívánom tőle, hogy vegye ki a részét a magyar középiskolai tanárok kiképzésében.” (Klebensberg, 1924. 318.)

3.3 Adalékok a pécsi Szent Erzsébet Egyetem történetéből

Külön említést érdemel a pécsi egyetem története, mivel a nagyszüleimtől származó egyetemi dokumentumokat túlnyomóan ezen az egyetemen állították ki. A pécsi Erzsébet Egyetem valójában a pozsonyi egyetem jogutóda volt. Deák Ferenc halála után a tanári kar Trefort Ágostonhoz folyamodott, hogy felvehessék a „Deák Ferenc-egyetem” nevet, végül Ferenc József engedélyével az intézmény 1912-ben az Erzsébet királyné nevet vette fel. Tehát a pécsi egyetemet Pozsonyban alapították, de a történelem közbeszólt, és a teljes egyetemi vagyont 1919-ben át kellett adni a csehszlovák egyetemnek. A tanárok és diákok többsége először Pestre ment, hogy ott egyesüljön a kolozsvári egyetem hallgatóival, de végül egy 1921. XXV. törvénycikk értelmében a pozsonyi fakultások Pécsre kerültek, a kolozsvári karok pedig Szegedre. (Lukinich, 1933. 1.) „Az első világháború utáni területi változások, a trianoni béke következtében, módosult a magyar felsőoktatás rendszere. A kolozsvári és a pozsonyi tudományegyetem 1920-tól átmenetileg Budapesten folytatta működését, majd a kolozsvári egyetem 1921 őszén Szegedre került, a kitelepített pozsonyi egyetem pedig 1923-ban költözött Pécsre.” (Németh, 2005. 313.) Az első aránylag zökkenőmentes tanévet 1923. október 15-én nyitották meg ünnepélyesen. Tehát hat évvel azelőtt, hogy nagyanyám felvételt nyert a bölcsészettudományi karra. Az I. világháború utáni Trianoni béke értelmében Pozsonyt elcsatolták az országtól, és a fiatal Csehszlovákiához került. Erről emlékezik meg dr. Lukinich Imre egyetemi nyilvános rendes tanár 1933-ban tanulmányának szabadkozó alcíme is bizonyítja. „Az egyetem alapítására vonatkozó hivatalos iratok a cseh hatóságoknak adatván át, azok hiányában jelen összefoglaló füzetben kívántuk az egyetem alapításának történetét megörökíteni.” (Lukinich, 1933. 1.)

3.4 A nőnevelés és a nők egyetemre jutásának kérdése

Cserba Aranka életpályájának áttekintéséhez szükséges, hogy képet kapjunk a két világháború közti nőnevelés kérdéseiről is. Ezeket a problémákat kívánom körbejárni a következő fejezetben. Sokáig kell várni, hogy a közép- és felsőoktatásba nők kerülhessenek. Ehhez olyan nagy és megrázó eseménynek kell bekövetkeznie, mint az első világméretűvé szélesedő háború (1914-18). A férfiak háborút vívtak egymással a gyarmatok újrafelosztásáért, és az európai politikai vezető szerepért, de a nők nyerték meg. Ez az a háború, ahol a hátország még nem vesz részt a harcokban tevőlegesen, „csak” éheztek, miközben a nőknek kellett beállni a hadianyaggyárakba a fronton harcoló férfiak helyett. Ugyan ez a helyzet az egyetemeken is. A nők részvétele a felsőoktatásban ugrásszerűen megnő, mivel a 18 és 25 év közötti férfiak a frontokon fagynak meg, vagy lövészárkokban esnek el. Az őszirózsás forradalom idején hazatérő katonák igen meglepődhetnek, amikor látták, hogy asszonykájuk gyárba, hivatalba, bankba siet dolgozni, ebéd meg nincs az asztalon. Még nagyobb lehetett a megdöbbenésük leszerelt honvédeknek, amikor a szomszéd lánya aktatáskával az egyetemre sietett, hogy gyógyszerészetet, orvoslást vagy bölcsészeti tanuljon. (Pukánszky, 2006)

A két világháború között először engedték, majd érezhetően korlátozni kívánták a nők egyetemre jutását. Ennek az intézkedésnek egyik oka az lehetett, hogy az elcsatolt területekről sok értelmiségi család települt át, valamint a frontról hazatérők közül is sokan szerettek volna visszajutni az egyetemekre. (Gyáni-Kövér, 2006. 189-391.) A nőket már akkor nem lehet visszaparancsolni a főzőkanál mellé. A két világháború közti válsághelyzet csak elmélyíti az értelmiségi pályákra lépő nők iránti ellenszenvet. „Noha a nők megjelenése az egyetemeken már a 19. században is nyomon követhető, tömeges megjelenésük a két világháború közé tehető.” (Király, 2009. 8.) Mi tette ezt a változást lehetővé? Egyrészt a leánygimnáziumi oktatás színvonalának emelése, másrészt Klebelsberg Kuno véleménye, harmadrészt az erőteljes nőmozgalmak hatása. (Bobula, 1928) „A nőnek más minő a tehetsége, mint a férfinak, és ezért gyökeresen elhibázott kultúrpolitika volna az, amely a nemzet egyik felét kirekeszteni a magas műveltség régiójából. A magyar nőnek vannak egészen speciális szellemi tulajdonságai, amelyeknek kiképezéséről nem mondhatunk le.” (Klebelsberg, 1928. 476.) Ezek a felvilágosult mondatok valószínűleg azért születtek meg, mert Klebelsbergnek reflektálnia kellett a korszakot elárasztó, a nők alsóbbrendű, hisztérikus alkatát taglaló tanulmányokra. Elképzelhető azonban, hogy ez a kijelentés az erősödő magyarországi

nőmozgalmak hatására született meg. „1914-ben a Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége kérvényt ír azért, hogy a jogi és a műegyetemi karokat is látogathassák nők.” (Bobula 1928. 884) A petíció aláírói között szerepel többek között gróf Apponyi Albertné neve is. (Bobula uo.) „Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetségének női szakosztálya 1923. április 25-én kérvényt nyújt be, hogy nyitassanak meg a nők előtt az összes egyetemi szakosztályok. Ehhez a kérelemhez csatlakozott a Magyar Asszonyok Szövetsége. Aláírók között szerepel báró Klebelsberg Kunoné neve is.” (Bobula, 1928. 587.) „1927-től a nők korlátozás nélkül felvételt nyerhettek a bölcsészettudományi, orvostudományi, matematikai, természettudományi, református és evangélikus hittudományi karokra, illetve gyógyszerész karra. Korlátozásokkal a műegyetemre, közgazdasági karra. Zárva maradtak a nők előtt továbbra is a római katolikus hittudományi, valamint a jog- és államtudományi karok.” (Király, 2009. 44.)

Ez hatalmas előrelépésnek tekinthető a nőnevelés kérdésében, de sajnos nem sokáig érezte hatását a demokratikus gondolkodás. A csonkává lett országban kevesebb férőhellyel rendelkeztek az egyetemek. Az általam adatilag pontosabban vizsgált időszak az 1928-29-es tanév, mert ebben az időszakban volt a pécsi Erzsébet Egyetem első éves bölcsészhallgatója nagyanyám, *Cserba Aranka*. A fennmaradt egyetemi indexkönyve is tanúsítja, hogy a vizsgált évben a fent a pécsi egyetem hallgatója volt. *Király Sándor* általam már említett PhD dolgozatában konkrét adatok találhatók arról, hogy a vizsgált évben milyen arányban voltak jelen nők az egyes magyarországi egyetemeken.

1928/29. tanév

Budapest	Debrecen	Pécs	Szeged
17,4 %	9,0	10,2	16,3
1000 fő	103 fő	125 fő	239

Furcsa érzés belegondolni, hogy ebben a vakmerő 10 %-ban, 125 elhivatott nő létszámában az én nagymamám is benne volt. „Az Erzsébet Tudományegyetem esetében megfigyelhető, hogy 1925/26-os tanévben, a legnagyobb arányban ide jártak nők. Bölcsészettudományi karokon az ország összes egyetemét tekintve 1928-29. tanévben 1134 nő járt, ami az összes bölcsészhallgató 46, 4 %. Ehhez képest a jogi karokon 19 fő, azaz 0,4%. Az orvosi karokon 211 fő, ami az összes hallgató 9,4%.” (Király, 2009. 46.) Egyértelműen látszik a bölcsészettudományi és az orvosi karok fölénye a jogival szemben, ami valószínűleg a burkolt diszkrimináció eredménye is. Ezt az állításomat támasztja az a tény alá, amit már jelen dolgozatomban leírtam, hogy igen nehezen, politikai és társadalmi mozgalmak hatására

engedélyezték a nők tanulmányait a jogi karon. „Megfigyelhető volt tehát a bölcsészettudományok elsődleges szerepe a nők felsőfokú tanulmányait illetően. Ezen kívül jóformán csak az orvosi pálya állt nyitva előttük, hiszen a hittudományi, de legfőképpen a jogi tanulmányok csak nagyon kevés nő számára voltak elérhetőek ebben a korszakban.” (Király, 2009. 57.)

Már említettem, hogy egyre fokozódik az ellenszenv a diplomára vágyó, vagy végzett, diplomás nő iránt. Ez betudható a válsághangulatnak, illetve a munkanélküliségnek. Elsősorban szerették volna a háborút túlélő, illetve az elcsatolt országrészekből betelepülő férfiak számára biztosítani a felsőoktatási helyeket, illetve munkalehetőségeket. A 30-as évekre egyre nehezebb lesz az elhelyezkedés a nők számára. A munkaerő piacon a férfiakat részesítik előnyben, diszkriminálva ezzel az ugyan olyan végzettséggel rendelkező nőket. Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter titkos utasításban felszólítja az egyetemek rektorait, hogy látszatra ugyan engedélyezzék a nők egyetemre jutását, de inkább akadályozzák azt. (Pukánszky, 2006) Ez némiképp egybevág majd a Numerus Clausus rendelkezéseivel. Ebben a leiratban maximálják az izraelita felekezethez tartozó hallgatók arányát az egyetemeken a társadalmi arálynak megfelelően. Ezek szerint ez a célszerűségi diszkrimináció nem csak felekezeti, hanem nemi kérdés is volt. (Mészáros-Németh-Pukánszky, 1999) Tették ezt annak ellenére, hogy Klebelsberg Kuno a maga idejében fel akarta emelni a nőképzés színvonalát és szaktudással rendelkező középiskolai tanárnőket akart képezni, legalábbis így reflektál 1928-ban Apponyi Albertné nyílt levelére. „A leánygimnáziumok és leánylíceumok száma megnövekedett és így mind több és több középiskolai tanárnőre lesz szükségünk. Ezeknek megfelelő kiképzéséről tehát az egyetemeken gondoskodnunk kell.” (Klebelsberg, 1928. 477.)

4 Márton Imre hagyatékából származó dokumentumok mikrotörténeti vizsgálata

4.1 Gimnáziumi érettségi bizonyítvány

35/22,5 cm a papír nagysága. Egyoldalas dokumentum a bal felső sarokban 5 ezer korona illetékbélyeggel. Bizonyára az infláció miatt volt ilyen magas az illetékbélyeg összege. Az okirat 1924-ben kelt, az új pénzt csak 1926-ban vezették be. 1924-ben fogadja el a parlament azt a törvényt, hogy a bölcsészeti tudományi karok fakultása mellett létrehozzák a tanárképző intézeteket, amelyek biztosították a középiskolai tanárképzés professzióját. (Németh, 2005)

Az okirat szövege:

„*Márton Imre, aki Nagycsákányban, Vas megyében született 1904. október 14-én római kath. vallású, miután középiskolai tanfolyamot és pedig: az I-III. (1916-1918/19) a körmendi ál. Polg. Iskolában, a IV-V. (1919/20-1920/21) a szentgotthárdi áll. Főgimnáziumban, a VI-VII. (1921/22-1922/23) a váci kegyesrendi főgimnáziumban, a VIII. (1923/24) a szentgotthárdi áll. Főgimnáziumban elvégezte s példás erkölcsi magaviseletet tanúsított, az alulírott bizottság előtt érettségi vizsgálatot tett következő eredménnyel:*

Magyar nyelvből és irodalomból	<i>jeles</i>
Latin nyelvből és irodalomból	<i>elégséges</i>
Történelemből	<i>elégséges</i>
Matematikából	<i>jó</i>
Fizikából	<i>jó</i>
A gimnázium többi tantárgyaiból a következő előmenetelt tanúsította	
Hit és erkölcstanban	<i>jeles</i>
Görög-pótló irodalmi tanulmányban	<i>jeles</i>
Német nyelv és irodalomban	<i>elégséges</i>
Bölcsészeti előtanban	<i>jeles</i>
Földrajzban	<i>jeles</i>
Természettudományban	<i>jó</i>
Rajzoló geometriában	<i>elégséges</i>
Közgazdasági és társadalmi ism.	<i>Jó</i>

A fentiek szerint a szabályszerű követelményeknek megfelelően *az 1924 évi XI. törvénycikk 16. paragrafusának értelmében főiskolai tanulmányokra érettnak nyilvánítjuk.*”

(3. melléklet)

Tehát érettségi bizonyítványa Márton Imrét főiskolai tanulmányokra jogosította fel. A zárójelbe nyomtatott a tudomány egyetemek jogi és orvosi karára és matematika-természettudományi tanulmányaira, valamint a műegyetemre, az állatorvosi, bányászati és erdészeti főiskolákra a gazdasági akadémiára nyomtatott bejegyzéseket törölték egy áthúzással. Valójában ezzel a gesztussal behatárolták elviekben Márton Imre továbbjutási lehetőségeit. Hogy miért váltott kétszer is gimnáziumot, csak találgatni lehet. Márton Imrét papnak szánták, ezért tanították, de ő más pályát szánt saját magának. A szöveg így folytatódik:

„Erről neki a *szentgotthárdi kir. Állami főgimnázium* pecsétjével és saját aláírásunkkal ellátott jelen bizonyítványt kiadjuk. Kelt Szentgotthárd 1924. évi június 7-én. Dr. *Fináczy Ernő* a vizsgabizottság elnöke. *Mathiasz Artur* igazgató, *Vakarcs Kálmán* a magyar nyelv és irodalom tanára, *Honfi Henrik* a latin nyelv és irodalom tanára *Nagy Tamás* a történelem tanára *Vámos Sándor* a matematika és fizika tanára.” (3. melléklet)

Az okiraton Dr. *Fináczy Ernő* híres egyetemi tanár neve szerepel. Dr. *Fináczy Ernő* 1860-ban született és 1935-ben halt meg. 1901-ben *Lubrich Ágost* utóda a pesti egyetem neveléstudományi tanszékének élén. 1927/28ban az egyetem rektora lesz. Utolsó professzori éveiben a kutatómunkának és a tudományos utánpótlás nevelésének szenteli magát. A modern középiskola megteremtésének kérdései érdeklik. Fontosabb írásai: A francia középiskolák múltja és jelene 1890. A magyarországi középiskolák múltja és jelene 1896. Érdeklődésének középpontjában a neveléstörténet állt. Előadásai nyomtatásban is megjelentek *Elméleti pedagógia*, *Didaktika* címen. Fontosnak ítélte a pszichológiai kutatásokat, de nem támogatta az új pedagógiai törekvéseket. Szembehelyezkedett a reformpedagógiákkal. Katolikus orientáció jellemezte, de antik pedagógia ismeret is. (*Mészáros-Németh-Pukánszky*, 1999. 393.) Vajon a sorsnak milyen szeszélye küldte a szentgotthárdi gimnáziumba érettségi elnöknek?

4.2 Kiegészítő érettségi bizonyítvány

Méreteiben az érettségi bizonyítvánnyal megegyező okirat. 5 ezer koronás illetékbélyeggel a bal felső sarkában. Az okirat szövege:

„*Márton Imre*, aki *Nagycsákányon Vas megyében* született 1904. október 14-én római katolikus vallású miután gimnáziumi érettségi vizsgálatát a *szentgotthárdi magyar királyi állami főgimnáziumban* 1924. június 7-én bevégezte, az alulírott bizottság előtt kiegészítő érettségi vizsgálatot tett, következő eredménnyel:

Görög nyelvből és irodalomból *elégéséges*”

Ezek szerint őt a tudományegyetem bármely karának tanulmányaira érettnak nyilvánítjuk. Erről a budapesti V. ker. Berzsenyi Dániel gimnázium pecsétjével és saját aláírásunkkal ellátott jelen bizonyítványt kiadjuk. Kelt. Budapest, 1925. szeptember 14-én. (4. melléklet)

Az okirat tanúsága szerint az érettségi bizonyítvány csak azért nem volt alkalmas egyetemi továbbtanulásra, mert nem szerepelt a görög nyelv és irodalom tantárgy az érettségi tárgyak között. A két világháború között az egyetemre jutás feltétele volt a különbözeti vizsga letétele. Ugyanakkor nem számított az elért eredmény, csak a vizsga letétele. A vizsgáló-

bizottság elnöke *Pintér Jenő* volt a tankerületi királyi főigazgató. Ezt a vizsgát utólag tette le *Márton Imre*, mivel az 1924/25. tanév első félévében már a budapesti Pázmány Péter Tudomány Egyetem bölcész hallgatója.

4.3 Jelentkezőkönyv

1924-től megalakítják a tanárképző intézeteket, és kötelezővé teszik a tantárgyfelvétel, a vizsgákat, az egy éves tanári gyakorlatot azok számára, akik középiskolai tanárok szerettek volna lenni. Ezzel akarták erősíteni a tanári professziót. (Németh, 2005) 1928/29 tanév I. fele V. évfolyam IX. félév a megjelölése a jelentkezőkönyv első bejegyzéseinek. Itt található dr. Weszely Ödön neve, aki heti két órában iskolai szervezettant tanított Márton Imrének. Dr. *Fenyvesi Béla* pedig egészségtant. Mint ahogy az 1925/26 tanév második félévében előzőleg A nevelés alapelméletei tantárgyat oktatta az indexkönyv szerint. (5. melléklet)

Weszely Ödön (1867-1935) A pesti egyetemen magántanár, majd 1918-tól a pozsonyi, majd annak átszervezése és átköltözése után a pécsi egyetem pedagógia professzora. A magyar gyermektanulmányi mozgalom munkatársa, szervezője, vezetője. Halála előtt néhány hónappal 1935-ben nevezték ki a pesti egyetem professzorának. (*Mészáros-Németh-Pukánszky*, 1999. 393.) Bizonyos, hogy nagyapám sokat tanult Weszely Ödöntől pedagógiai módszerekben. Ennek az a bizonyítéka, hogy Weszely a következőket írja a fegyelmezésről. „Az ember jó és rossz tulajdonságokkal születik, ezért van szükség a nevelésre. A helytelen nevelés gátlója lehet a fejlődésnek. (Weszely, 1933. 18.) „A testi büntetés nem való az iskolába. A tanár és a tanító ne alkalmazzon semmi testi büntetést. Árt vele a saját lelkének, mert lassanként eldurvul, elszokik az önuralomról. Árt a tekintélyének, mert a gyermek nem tiszteli azt, aki durva, aki magán uralkodni nem tud. Az intés történhet szempillantással. Ránézünk az illetőre, esetleg beszéd közben megállunk és ránézünk. Következő lépés az újjfelmutatás, vagy kopogás. Felemeljük a kezünket, vagy kopogtatunk az asztalon és közben odanézünk az illetőre.” (Weszely, 1933. 72-75.) A részben strukturált fókuszcsoportos beszélgetésben elhangzottak, nagyapám fegyelmezési módszerei. Nagynénémet ugyanis 1949-ben, az érettségije évében, nagyapám oktatta a leány líceumban történelemre. Nagyapámról köztudott volt, hogy csak a szemüvege fölött ránézett egy-egy diákra szó nélkül, vagy legrosszabb esetben felemelte az mutató ujját így kérve figyelmet. De tanítás közben soha nem emelte fel a hangját és nem ripakodott rá senkire megalázóan. Tehát alkalmazta a Weszelytől tanult módszereket. (1. melléklet)

„A tudományegyetem az egyetem legklasszikusabb formája. A középkori egyetemek nevéből következik, amelyek egyetemesen képviselték a tudományokat.” (*Ped. Lexikon, IV. kötet*

1997. 582.) Az egyetemet két helyen végzi el nagyapám. Számomra ismeretlen okok miatt 1925/26 második félévétől már a pécsi Erzsébet Tudomány Egyetemre jár. Itt is szerez végbizonyítványt és diplomát. 148/1927/28. számmal állították ki *Márton Imre* végbizonyítványát az egyetemen. Az illetékbélyeg az új bevezetett pénz értékében 4 fillér volt. A szöveg:

„Mi a magyar királyi Erzsébet Tudomány Egyetem rektora és *bölcsészettudományi* karának dékánja ezennel bizonyítjuk, hogy *Márton Imre* úr, aki *Nagycsákányban, Vas megyében 1904. október 14-ik napján született s a róm. Kath.* hitvallást követi, a *szentgotthárdi m. kir. Állami főgimnáziumtól 1924. június 7-ik napján 8. szám alatt kiállított érettségi bizonyítvány* alapján a *bölcsészet- tudományi* kar hallgatói közé felvételre, mint rendes hallgató az 1924/25 tanév *első* szakától az 1927/28 tanév *második* szakának végéig terjedő időben *budapesti kir. M. Pázmány Péter Tudomány Egyetemen és a m. kir Erzsébet Tudomány Egyetemen a bölcsészet- tudománykari* tanfolyamot bevégezte s a fennálló szabályok követelményeinek eleget tett. *Márton Imre* úrnak egyetemi magaviselete ellen az egyetemi hatóság előtt kifogás nem fordult elő.” (5. mellékelt)

Az úr szó alatt ott szerepel az úrhölgy is áthúzva. Ezek szerint már a nyomtatványban jelezték a női hallgatókat az egyetemeken. Érdekes lenne megnézni egy olyan egyetemi okiratot, amelyben még nem tüntették fel az úrhölgy szót. Vajon hogy oldották meg a problémát?

„Melynek hitelül ezen végbizonyítványt aláírtuk és egyetemünk kisebb pecsétjével megerősítettük. Kelt Pécsen, 1928. évi május 30-án. Aláírás: *Dr. Vasvári* az egyetemrektora és a *bölcsészettudományi* kar dékánja.”

Ezzel az okirattal zárul le nagyapám egyetemi tanulmányainak ideje. Ezek után megkapta a diplomát.

4.3 Diploma

A diploma egyetlen hatalmas méretű lapból áll. Szélessége 55 cm, magassága 46 cm. Felül szecessziós díszítéssel a felirat, középiskolai tanári oklevél. A szövege:

„Az Országos Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság elnöke és vizsgáló tagjai bizonyítjuk, hogy *Márton Imre* úr ki az 1904. évben *Nagycsákányban* született, *róm. kath.* vallású és felsőbb tanulmányait a *m. kir. Erzsébet tudományegyetemen* végezte, előttünk az 1927. évi XXVII. Törvénycikk követelte képesítő vizsgálatot letette, mégpedig a következő eredménnyel: Alapvizsgálaton: 1. magyar nyelv és irodalom

elégséges 2. történelemből jó eredménnyel. Szakvizsgálaton: magyar nyelv és irodalomból elégséges, a történelemből jó eredménnyel. A pedagógiai vizsgálaton: bölcsletről elégséges, a neveléstudományból elégséges eredménnyel.” (6. melléklet)

Látható, hogy a diplomában külön értékelték, fontos tantárgynak tartották a neveléstudományt. Ebben az időben már tanári szakvizsga és a neveléstudományi szaktárgy követelményeinek teljesítésével lehetett csak tanári diplomához jutni.

„E vizsgálatok alapján mi *Márton Imre urat a magyar nyelv és irodalom és a történelemnek magyar tannyelvű középiskolákban való tanítására a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztertől ránk ruházott hatalomnál fogva képesítettnek nyilvánítjuk. Ennek hitelére ezt az oklevelet kiadtuk az Országos Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság pecsétjével és saját aláírásunkkal megerősítettük. Kelt. Pécsett, 1930. évi május hó 24-én. Aláírók: Dr. Hodiszka Antal, Vargha Damján* „ (6. melléklet)

A 30-as év már a gazdasági válságot jelentette, ebben a nehéz időszakban jut diplomához Márton Imre a gyakorlati év letöltése után. Embereket bocsátanak el a munkahelyükről, ő a friss diplomájával mégis talál állást. Az értelmiségi presztízszt szimbolizálja, hogy a neve után „úr” megszólítás áll. „Bölcsészettudományi felsőoktatás főként a a tudományegyetemek bölcsészettudományi karain folyó oktatást jelenti. A bölcsészet, bölcsélet a filozófia régi megnevezése. A modern korban a filozófián kívül a nyelv- és irodalom, a történelemtudományok, a pedagógia és pszichológia, az egyéb társadalomtudományok oktatását jelenti.” (*Ped. Lexikon, I. kötet* 1997. 196.)

4.4 Márton Imre családja, életpályájának vázlata

Jelen dolgozat nem tudja felvállalni, hogy Márton Imre egész pedagógusi pályájának részleteit kidolgozva teljes képet adjon munkásságáról az egyes történelmi időszakokban. Amire vállalkozni tud, egy életrajzi jellegű pályakép vázlata, melyet a családi visszaemlékezésekből, saját emlékeimből és az elemzett dokumentumokból szeretnék összerakni. (1. melléklet)

Márton Imre édesapja, *Márton János*, édesanyja *Zsigovits Anna* volt. Mindketten árva gyermekek voltak, a falu, a Vas megyei Nagycsákány tartotta őket sorkosztón. Mikor betöltötték a 16. életévüket összeházasodtak és a falu legutolsó üresen maradt házáat kapták meg, hogy boldoguljanak. Hat gyermekük születik, kis birtokot szereznek, majd tönkremennek. Visszasüllyednek a paraszti sorba. (1. melléklet)

Legkisebb gyermekük *Márton Imre* 1904. október 14-én született Nagycsákányban. A falusi pap, aki tanító is egyben felfigyel képességeire, szorgalmára, tudásvágyára. Javasolja a

szülőknek, hogy engedjék továbbtanulni a szentgotthárdi gimnáziumba. A szülők ráállnak, mivel a fiú gyenge testalkatú, nem bírja a fizikuma a nehéz paraszti munkát. Papnak szánták, hogy majd teológiát tanul, de más irányt vett az élete. Úgy tudom, hogy a testvéri közül egyedül ő tanult tovább polgári iskolában majd gimnáziumban. (1. melléklet) A harmincas évek elején nagyapám lesz az egyetlen, aki diplomát szerez a településen. A szentgotthárdi Állami Főgimnáziumba járt 1920-21 között, majd a váci kegyestanítórendi főgimnáziumba 1922-23 között. Végül mégis a szentgotthárdi gimnáziumban tesz érettségét 1924-ben. (3. melléklet) Kiegészítő érettségét 1925-ben görög nyelvből tesz a Berzsényi Dániel Főgimnáziumban Budapesten. (4. melléklet) 1924-25. tanévben már a budapesti Pázmány Péter Tudomány Egyetemen tanul a bölcsészettudományi karon. 1925-26. tanévre még bejegyzik az értesítőbe a tantárgyakat Budapesten, mégis az 1925-26. tanévet a pécsi Erzsébet Tudomány Egyetemen folytatja. Ebben az intézményben tanul egészen 1928-ig. A jelentkező könyve szerint magyar-történelem-német szakot vesz fel. Középiskolai tanári oklevelét 1930-ban állítják ki, amely a magyar nyelv és irodalom, valamint történelem tantárgyak magyar tannyelvű középiskolákban való tanítására jogosít fel. Időközben a német nyelvtanári szakot elhagyja. (6. melléklet)

1930-ban a pécsi Pius Gimnáziumban helyettes tanár, ez lesz az első munkahelye. Ekkor már nős, első gyermeke is megszületik. A felesége családja anyagilag is támogatja őket az indulásnál. 1936-tól kinevezett rendes tanár lesz. 1936-ban Pécsről Szegedre helyezteti magát. 1937-ben igazgatóhelyettes a nyári időszakban a szegedi Klauzál Gábor Gimnáziumban. (2. melléklet, 15. melléklet) Kinevezésén a megszólítás „Tekintetes”. A korszakban nagyon érzékenyen mutatták a megszólítások a társadalmi hovatartozást. 1937-39 között ebben a gimnáziumban tanít. 1939-től a Szeged-Rókus Katolikus Népkör társelnöke. 1942-től kinevezik a bajai Tanítóképző Főiskola tanárának. Fennmaradt egy 1943-ban kelt származási igazolás. „Származási igazolvány. Igazolom, hogy *Márton Imre*, aki Nagycsákányon 1904. évi október 14-én született, nagyszülőikig bezárólag tiszta keresztény származású.” Valószínűleg, ha nem rendelkezett volna ilyen igazolvánnyal nem taníthatott volna. Ezt az iratot a honvédség állította ki.

Az egyik dokumentum szerint 1943. június 6-án a tanítóképző intézetbe kiszállt tanárvizsgáló bizottság előtt megjelent. A munkájával kapcsolatban a bizottság mindent rendben talált. Az összegyűjtött iratokból teljes pedagógus pályája feltárható lenne egészen a nyugdíjazásáig, de jelen dolgozat csak a két világháború közötti működésére fókuszál. Elszegényedett, sokgyermekes, paraszti sorban élő családból kiemelkedve önerejéből jutott *Márton Imre* az értelmiségi társadalmi rétegbe. Pozícióját erősíti vidéki kereskedőcsaládból

származó felesége is. Valószínűleg, ha nem járt volna egyetemre kettőjük házassága sem jöhetett volna létre a köztük lévő hatalmas társadalmi különbségek miatt. Mivel diplomás ember lett, aki képes volt eltartani családját, *Cserba Aranka* felvilágosult gondolkodású szülei elnézték szegény sorsát, lányukat támogatták a döntésben. Hittek abban, hogy nagyapám előtt kiszámítható életpálya áll. Később sem támasztottak ellentéteket a két család között, sőt fennmaradtak levélváltások, amelyben a legnagyobb tisztelet és becsülés hangján rendezik el a fiatalok sorsát. (1. melléklet)

Márton Imre a második világháború utáni Rákosi-rendszerben is meg tudja tartani tanári állását a bajai Tanítóképző Főiskolán egészen nyugdíjazásáig, emellett folyamatosan vállalt társadalmi pozíciókat is. A tanítóképzőn emlékműsorokat, konferenciákat szervez, megyei szakfelügyelőként működik a hatvanas években, a TIT-ben is tevékenykedett.

5 Cserba Aranka hagyatékából származó dokumentumok mikrotörténeti elemzése

5.1 Leánygimnáziumi bizonyítvány

A két világháború között már a leánygimnáziumokban folyó oktatást olyan színvonalra emelték, hogy egyenrangúak lettek a fiúgimnáziumokéval. „Líceum, eredetileg a Lúkeionnak nevezett filozófiai iskola, amely Arisztotelész körül alakult ki a Kr. e. IV. században, Athénban, Apollón Lúkeion szentélye közelében. A reneszánsz idején a Lúkeion nevet latinosították lyceumra, filozófiai kérdésekkel foglalkozó intézményt jelentett. A XX. század elején is a gimnáziumi, teológiai, jogi oktatást, esetleg tanítóképzést is adó intézmény együttes neve. 1926-ban létesül egy új iskolatípus, melyet liceumnak neveznek. Érettségit adó, egyetemi-, főiskolai felvételre jogosító középiskola. Léteztek leányliceumok, melyek sajátossága az volt, hogy többet foglalkoztak modern nyelvekkel, reáltudományokkal, művészeti tantárgyakkal, mint a leánygimnáziumok.” (*Ped. Lexikon, II. kötet* 1997. 363.) Ennek a változásnak az elsődleges célja az volt, hogy a nők is kapjanak olyan képzést, amivel tovább tudnak tanulni egyetemekre, főiskolákra. Az első világháború előtti leánynevelés színvonala és a nők egyetemi továbbtanulásával szemben támasztott ellenvélemények ezt megakadályozták.

Az okirat külső sajátosságai: Lapméret 21/34 cm. Nyomtatvány, fekete betűszedéssel, egyes szavak kiemelve, bizonyos helyeket kézírással töltöttek ki. Felülről lefelé haladva a lap bal felső sarkában található az iktatószám: 11. Alatta közvetlen kézírással az évszám 1927-28.

Fent középen feltehetően az iskola címere. Két oldalt két oroszlán tart egy pajzsot Szent Koronával a tetején. A lap jobb felső sarkában két piros illetékbélyeg, és egy indigós körpecsét található. Az illetékbélyeg darabja 4 fillér értékű, piktográfiája szecessziós stílusú középen az Árpád címerrel. Már bevezetik az új értékállóbb pénznemet a pengőt, így már arányosabb a filléres nagyságrendű illetékbélyeg értéke. Nem úgy, mint Márton Imre okirataiban, ahol az érettségi bizonyítvány illetékbélyege 5 ezer korona. Az infláció mértékét jól mutatja a két pénznem értékkülönbsége. Nagysága a fehér cakkos szél nélkül 2,5/3,1 cm Az indigós körpecséten a már említett oroszlános címer és körben szöveg látható. Zrínyi Ilona Leánylíceum. Átmérője: 3 cm. Középen a fekete nyomtatott címer alatt a felirat nagy, vastagított betűkkel szedve: Leánygimnáziumi bizonyítvány. A betűtípus nem tesz különbséget a hosszú és a rövid i betű között. A kézzel kitöltött szöveget dőlt betűvel írom, a nyomtatottat azokon a helyeken, ahol vastagítva van, ott én is vastagítom. A felső szöveg a következő:

„*Cserba Aranka r.kath.* vallású rendes tanuló,
aki 1907.-ik évi *december 17 én Baján* n
Bács-Bodrog vármegyében született, a budapesti *VIII.* kerületi
községi *Zrínyi Ilona* leánygimnázium *nyolcadik*
osztályában tanított tárgyakból az 1927/1928-ik iskolai évben a következő
osztályzatokat nyerte:” (7. melléklet)

A másolat szövege soronként megegyezik az eredetivel. A szöveg alatt bordűrös keretben az „Egyes tárgyakban tanúsított előmenetele:” áll. (8. melléklet) Helyesírási alapon a tanúsított szó rövid u-val szerepel. A tárgyak két csoportra vannak bontva: a. Rendes tárgyak, b. Rendkívüli tárgyak. A rendes tárgyak két oszlopba vannak nyomtatva, melléjük az elért eredmény fekete színű, vékony hegyű tollal, kézírással vannak beírva. Ebben az időben úgy tűnik nagy hangsúlyt fektettek a klasszikus műveltségre a leánygimnáziumokban is. Ezt tanúsítja, hogy latin és görög nyelvből is vizsgáztak. Ezzel próbálták feltehetően a főgimnáziumok színvonalára emelni az oktatást, hogy a bölcsészeti karokon elfogadják a leánylíceumi végbizonyítványt. Az élő európai nyelvek közül német és francia nyelvet tanult Cserba Aranka. A reáltárgyak több egységre bontva jelennek meg, mint földrajz, növénytan és állattan, ásvány és vegytan, természettan, egészségtan, a matematikaoktatás a mennyiségtan néven szerepel. A történelem mellett külön filozófiát, hit- és erkölcsöt is oktattak. A rajz mellett oktattak szépírást, illetve a technika tantárgyat a női kézimunka tantárgy képviseli. Nem feledkeznek meg a női hagyományos feladatairól. A művészeti nevelés keretében ének is szerepel. Testnevelés megnevezés helyett a testgyakorlás szó áll. Ebből a tantárgyból Cserba

Aranka felmentést kapott. Írásbeli dolgozatainak értékelése: „csinos”. A bizonyítvány feltünteti a mulasztott órák számát, akár a mai végbizonyítványokban, külön igazolt és igazolatlanra bontva. Igazolt hiányzás: 109. Erkölcsei magaviselete példás. A tantestület záró határozata: „érettségi vizsgára jelentkezhettek” A keltezés szerint az okmányt Budapesten állították ki 1928. május 25-én. A lap bal alsó sarkában az igazgató aláírása szerepel, sajnos nem lehet kiolvasni, középen egy újabb indigós pecsét az oroszlanos címerrel, a jobb sarokban az osztályfőnök aláírását csak találgatni lehet. Ami bizonyos, hogy a dr. titulust használhatta, vagyis tudományos fokozattal rendelkezett. Az okirat hátoldalán a következő nyomtatott szöveg szerepel kitöltetlenül:

Tandíjmentessége:

Ösztöndíja:

Úgy látszik ebben az időben már a középiskolákban fizettek tandíjat, de lehettek támogatott diákok is.

Egy táblázat is szerepel az értékeléshez útmutatónak:

Előmenetel	Magaviselet	Írásbeli dolgozatok külső alakja
jeles	példás	csinos
jó	jó	rendes
Elégséges	tűrhető	tűrhető
elégtelen	rossz	rendetlen

5.2 Leánylíceumi érettségi bizonyítvány

Az okirat méretei: 25/38 cm. Vízjeles papírra készült nyomtatvány a szélén körbefutó bordúrral. Az adatokat helyenként kézírással töltötték ki. Fekete, vékonyhegyű tollat használtak. Az okirat száma megegyezik az 1. mellékletben szereplővel. Egy illetékbélyeg található a jobb felső sarokban 40 fillér értékben. Középen vastagítva, kiemelten a Leánylíceumi érettségi bizonyítvány felirat. Szintén középen nagy, kalligrafikus betűkkel szerepel nagyanyám neve az utónevével együtt. Tovább a szöveg:

„Cserba Aranka Rozália aki Baja, Bács-Bodrog az 1907. év december hó 17. napján született r.kath vallású, miután a leányközépiskolai tanfolyamot és pedig 1918-22. bajai r.kath. polgárinak I-IV. o., 1922-25. otthon, 1925-28. a budapesti VIII. ker. Zrínyi Ilona

Leányliceum V-VIII. magánt. Elvégezte s példás erkölcsi magaviseletet tanúsított, az alulírt bizottság előtt érettségi vizsgálatot tett, következő eredménnyel:

Magyar nyelvből és irodalomból	jó	Történelem	elégséges
Latin nyelvből és irodalomból	elégséges	Mennyiségtan	elégséges
Német nyelvből és irodalomból	elégséges	Természettan	jó
A leányliceum többi tárgyaiban következő előmenetelt tanúsított:			
Hit- és erkölcsstan	jeles	Állattan	jó
Francia nyelvben és			
Irodalomban	elégséges	Vegytan	jó
Filozófiából	jeles	Egészségtan	jó
Földrajzban	jó	Rajzban	fm.
Növénytanban	jó	Görög nyelvben	
		és irodalomban	jeles”

(8. melléklet)

Érdekes, hogy a reáltárgyakból sokkal jobban szerepelt, mint azokból a tárgyakból, amelyeket később felvett az egyetemen. Magyar irodalom és a francia nyelvre gondolok. Kiegészítő vizsgát kellett tennie görög nyelvből, amely okirat majd a 3. mellékletben szerepelni fog. Így még eggyel emelkedett a tanult nyelvek száma, habár valószínűleg az ókori görög nyelvről lehet szó. Így folytatódik az érettségi bizonyítvány szövege:

„A fentiek szerint a szabályszerű követelményeknek *megfelelvén* őt a tudományegyetemeknek és főiskoláknak nők részére engedélyezett tanulmányaira *érettnek* nyilvánítjuk. Erről neki *VIII. kerületi Zrínyi Ilona Leányliceum* pecsétjével és saját aláírásunkkal ellátott jelen bizonyítványt adjuk. Kelt: Budapest, 1928. június 12.”

(8. melléklet)

Külön nyomtatvány állhatott az iskolák rendelkezésére nemek szerint az érettségi bizonyítvány kiállítására, mivel az okirat külön kihangsúlyozza, hogy a nők részére engedélyezett tanulmányokra ad jogosítványt az egyetemeken. Ami mindenképpen bizonyító értékű annak vizsgálatában, hogy a nőket erősen diszkriminálták az egyetemi tanulmányok folytatása terén. A bizonyítványt a vizsgálóbizottság tagjai írták alá: Elnök: *dr Ágh Géza*, Az igazgató neve sajnos nem állapítható meg biztonsággal. Alatta további szöveg a magyar nyelv és irodalom tanára. *Dr. Lóránd Lajos* a latin nyelv és irodalom és történelem tanára, francia nyelv és irodalom, német nyelv és irodalom. *Horváth Ernő* tanár. Érdekesség, hogy az aláírások rendkívül kalligrafikusak, és a vezeték- és keresztnéveket egybe írták, kisbetűvel írva a keresztnévet.

A leánylíceum feladatát elsősorban a modern nyelvek és irodalmak tüzetesebb tanításával oldotta meg. A matematika-természettudományi irányzat helyett azonban az irodalmi és művészeti tárgyak kaptak nagyobb hangsúlyt. Kiszorult a kézimunka a tantárgyak közül, mivel feleslegesnek ítélték a gépmunka korszakában a testtartást rontó kézimunka tanítását. (*Mészáros-Németh-Pukánszky* 1999. 373)

5.3 Kiegészítő érettségi bizonyítvány

Papírméret:22/36. A papír szintén vízjeles, mint az érettségi bizonyítványnál. Nincs külön illetékbélyeg, iktatószám, sem iskolai címer. Szöveg a következő:

„*Cserba Aranka*, aki *Baján (Bács-Bodrog m.)* született 1907. évi december hó 17 én, *róm. Kath.* vallású, miután *leánylíceumban* érettség vizsgálatát a *budapesti VIII. ker. Zrínyi Ilona Leánylíceumban* bevégezte, az alulírott bizottság előtt kiegészítő érettségi vizsgálatot tett következő eredménnyel: Görög nyelvből és irodalomból: *jó*” (10. melléklet)

Elírás történhetett, mivel az érettségi bizonyítványban már görög nyelvből és irodalomból jeles eredmény szerepel. A szöveg így folytatódik:

„Erről neki a *budapesti VIII. ker. Zrínyi Ilona Leánylíceum* pecsétjével és saját aláírásunkkal ellátott jelen bizonyítványt kiadjuk. Kelt Budapest, 1928. évi június hó 12-én.” (9. melléklet)

5.4 Egyetemi leckekönyv

„Leckekönyv az egyetemi, főiskolai hallgató személyi adatait, érettségire vonatkozó bejegyzéseket, továbbá tanulmányi adatait (felvett tantárgyak, kollokviumi, gyakorlati jegyek, szigorlati eredmények) végbizonyítványt tartalmazó okirat.” (*Ped. Lexikon, II. kötet* 1997. 352.) Méretei:12,5/22 cm. Terjedelme összesen 38 oldal. A fedele barna színű, belül a tulajdonos fotója látható. Az első lapon az egyetem rektora köszönti az olvasót. 80 filléres barna színű illetékbélyeg pecsét nélkül. Szöveg:

„*Tudatjuk* valamennyi kar doktoraival és más mindenkivel egyenként és összesen akiket illet, hogy *Cserba Aranka* úrhölgyet, ki *Baja* városában *Bács* megyében született, mint *bölcsész* tudománykari rendes hallgatót egyetemünk anyakönyvébe szabályszerűen beiktattuk: mit aláírásunkkal és kisebb pecsétünkkel ellátott jelen okmánnyal bizonyítunk. Kelt Pécsset, 1929 évi szept. hó 14. napján.” (10. melléklet)

Az aláírások nem olvashatóak. Az úrhölgy megszólítás mindenképpen a társadalmi tisztelet megnyilvánulása annak a női hallgatónak, aki már az egyetem kötelékébe tartozik.

Nagyanyám kereskedő családból származott, neki származásánál fogva is kijárt ez a megszólítás. De ha egy hallgató munkás, vagy paraszti rétegből került ki, mindenképpen társadalmi emelkedést jelentett neki ez a megszólítás. Az osztályhoz tartozást a megszólítási titulusok ebben az időben érzékenyen jelezték. A 3. oldalon felirat szerepel középen

„Leczkekönyv” Tulajdonosa: *Cserba Aranka (György leánya)*. Született *Baja* városában *Bács* megyében, 1907. év dec. havának 17-ik napján s a *róm. Kath.* Vallást követi. A magyar kir. Erzsébet Tudomány Egyemre rendes hallgatónak fölvétetett.” (10. melléklet)

A szak megjelölése (bölcészlet) után az 1929/30 tanév I. féléve áll, de a továbbiakban 1928/29 félév dátuma szerepel a kézzel írott „rendkívüli félév” felirattal. A pecsét „M.kir. Erzsébet Tudományegyetem Quaestura” szerepel középen az egyetem címerével. Pécsett 1929 szept. 14. dátummal és a quaestor aláírásával. Az 5. laptól táblázat formában a felvett tárgyak és a tanárok neve, aláírása szerepel, mint bármely más indexkönyvben. A tantárgyak mennyisége és minősége komoly bölcészeti képzésről tanúskodik. Cserba Aranka tantárgyai egy majdani középiskolai tanárnő szakmai tudását voltak hivatottak megalapozni. Tantárgyak, tanárok: Platón *dr. Nagy József* heti 3 óra. Vergiliusról heti 2 óra *dr. Gyomlay Gyulával*, szintén vele heti 2 óra külön Platón Állama címmel. A magyar nyelv legrégibb emlékei heti 3 órában *dr. Zolnai Gyula* professzorral, finn olvasmányok szintén *dr. Zolnaival* heti 2 órában, nyelvészeti gyakorlat heti 2 órában. romantikus magyar irodalom kurzus heti 3 óra *dr. Tolnai Vilmos* tartotta, Petőfi élete műveiben heti 1 óra szintén *dr. Tolnai*, heti 2 óra szemináriumi gyakorlat, Gyöngyösi István heti 3 óra *dr. Vargha Damjánnal*. Összesen ezen az oldalon 23 óra van felsorolva, amelyből Cserba Aranka jelesre kollokvált. Az 1 korona 50 fillér illetékbélyeg és a pecsét viszont hiányzik. A 6-7. oldalon ismét fel van írva a rendkívüli félév, valamint a jobb felső sarokban a következő szöveg: „diákigazolvány kiváltva Pécs 1928. IX. 2. és egy aláírás. További tantárgy felsorolás következik: Biblia fordítások története heti 1 óra *dr. Vargha Damján*, heti 2 óra szemináriumi gyakorlat szintén *dr. Varghával*. A magyar irodalom története a XVII. században heti 2 óra *dr. Gálos Rezső* tanárral. A francia romanticizmus *dr. Birkás Géza* heti 3 óra, francia művelődéstörténet *dr. Gedeon Endre* heti 2 óra. Francia fogalmazási gyakorlat szintén *dr. Gedeon* tanárral heti 2 óra. Magyarország történeti vázlata III. Béláig heti 3 óra. *dr. Holub József* professzor tartotta. Tintával a végén: „Lezárattott: 38 óra” Keresztbe tollal: M. kir. Erzsébet Tud. egyetem questora a dátum átfirkálva kivehetetlen. 236 sz. Ezen a lapon viszont már ki lehet venni, hogy a questor *Melczér Zoltán* volt. Be lett jegyezve 8 fillér bélyegre, s 115,50 további befizetés. Talán a tandíj. Láttamozta: *Birkás sk. És Falerik Tibor sk*, mint ellenőr. Második félév tantárgyai:

Magyar mondattan dr. Zolnai heti 3, a finn nyelvtan alaktana dr. *Zolnai Gyula* heti 2, a XIX. sz. negyvenes éveinek magyar irodalma dr. *Tolnai Vilmos* heti 3, a magyar líra dr. Tolnai professzorral heti 1, Gyöngyösi István és kortársai dr. *Vargha Damján* heti 3, magyar nyelvű bibliafordítások dr. Vargha professzorral heti 1. Heti 2 óra szemináriumi gyakorlat szintén dr. *Varghával*. A francia realizmus dr. Birkás Géza, heti 2 óra, egy francia nyelvű tantárgy szintén dr. Birkással heti 1 óra. Mindenből jeles eredménnyel. Következő lapon folytatódnak a második félév tantárgyai: franciából további tárgyak 2-2 órában dr. Birkással, egy Molière kurzus heti 2 órában. dr. *Gedeon Endre* tartotta. Ez a félév 28 órával lett lezárva. A végén kézírással *Melczér Zoltán* questor hitelesítette. Fizetett 129. 500-at. Ez valószínűleg elírás lehet. Cserba Aranka diákigazolványa a 633-as számú volt tudhatjuk meg a jobb felső sarokból. 1929/30. első félév tantárgyai: Esztétika dr. *Nagy József* heti 2, finn olvasmányok dr. *Zolnai* heti 2, finnugor összehasonlító nyelvtudomány dr. *Zolnai* heti 3, Arany J. élete, költészete dr. Tolnai heti 4, magyar verselmélet dr. *Tolnai Vilmos* heti 2, Balassi Bálint dr. *Vargha* heti 3, Kódexeink Biblia fordításának dialektikája tantárgy és szeminárium valamiért töröltetett. La Fontaine meséi dr. *Birkással* heti 2, Művelődés történet olvasmányok dr. *Gedeon Endre* heti 2. Ettől az évtől már a legtöbb bejegyzést nem kézzel írták, hanem pecséttel helyettesítették a hitelesített kézírást. 14-15. oldal tantárgyai: Francia beszédgyakorlat dr. Gedeon Endre heti 2, utána kétszeresen pecsételve „lezáratott”. Utána még három tantárgy szerepel: A francia nyelv a középkorba dr. *Birkás* heti 2, szemináriumi gyak. Heti 2 dr. *Tolnai Vilmos*, Neveléstan heti 3 dr. *Weszely Ödön*. 26 óra. Ebben a félévben már csak egy tárgyhöz van beírva érdemjegy, a többi tárgyból ezek szerint már nem vizsgázott le *Cserba Aranka*. 40 filléres illetékbélyeg. Fizetett: 137.50. Ami azt jelentette, hogy egyik félévben sem kapott tandíjmentességet. A 16. lapon:

„32/ig 29-30. igazolom, hogy a leckekönyvben 4-11. lapjain szereplő adatok a m. kir. Erzsébet Tudományegyetem itt eredetlen visszatartott leckeigazolványának adataival mindenben megegyeznek, hivatalosan tanúsítom. Pécs 1929. november 20. *Melczér Zoltán*” (11-12. melléklet)

Ez az utolsó bejegyzés a leckekönyvbe. *Cserba Aranka* nem kezdte meg az 1929/30-as év második félévét, és soha többé nem tért vissza az Erzsébet Tudományegyetemre tanulni.

5.5 Egyetemi jelentkezőkönyv

Szövege a következő:

„Tulajdonosa: *Cserba Aranka*, aki *Baja* városában *Bács* megyében az 1907-es év december hónapjának 17. napján született, s a rom. kath. vallást követi. Mint a pécsi M. kir. Erzsébet Tudományegyetem bölcsészet hallgatója leckekönyve alapján a pécsi m. kir. Középiskolai Tanárképző Intézet tagjául felvételre. Szaktárgyai: *magyar, francia* Pécs 1928. szeptember 24. (13. melléklet)

A pecséten ez áll: M.kir. Tanárképző Intézet Pécs. Világosbarna árnyalatú a kontúrja, átmérője 3,5 cm. A következő nyomtatott oldalakon 3-7. utasítások találhatók, 8-14. oldalig pedig a tanterv. A 15. oldalon „leckekönyv” címmel a használati utasítás található a könnyebb eligazodás érdekében. A 16. oldaltól a 4. mellékletben említett felvett tárgyak jegyzéke szerepel kiegészítve a tanárképző intézmény előadásaival. Az utasítások a Tanárképző Intézet tagjai számára íródtak. Először is a Tanárképző Intézet feladataira és eszközeire tér ki. „Középiskolai tanárságra képesítést csak az nyerhet, aki igazolja, hogy szabályszerű egyetemi tanulmányai során a Középiskolai Tanárképző Intézetnek négy éven át tagja volt és ezen idő alatt az egyes szakcsoportokra nézve kijelölt egyetemi, úgyszintén tanárképző-intézeti előadásokban és gyakorlatokban eredményesen részt vett. A főiskolai tanfolyam elvégzése után még legalább egy évet a pécsi Tanárképző Intézet igazgatótanácsának javaslata alapján kijelölt pécsi középiskolában tanítási gyakorlattal töltött. A tanári pályára készülő nőhallgatók a tanítási gyakorlatot valamely erre kijelölt leány középiskolában végzik.” Ebben az időben már megvalósult a tanárképzés intézményes formája, amiért Klebelsberg Kuno, Fináczy Ernő harcolt. Jelen van a gyakorlati képzés is a tanárképzésben. Ugyanakkor külön leckekönyv, „jelentkezőkönyv” tartalmazza a tanárképzés tantárgyait. Ez azt mutatja, hogy a tanárképző intézet működése elvált a bölcsészettudományi képzéstől. A négy elméleti év után egy teljes gyakorlati évet kellett letölteni ahhoz, hogy valaki tanári diplomát szerezhessen. Mivel a gimnáziumok ebben az időben még nem voltak koedukáltak szükségesnek érezték a szabályzat megalkotói, hogy külön felhívják a figyelmet arra, hogy a női hallgatók majd leányiskolákban végzik a gyakorlatot. A 4-5 oldalon a Felvétel című fejezet következik. Ebben kifejtik, hogy bárki lehet a tanárképző tagja, aki érettségi bizonyítvánnyal, és érvényes felvételi eredménnyel rendelkezik. Tehát valóban azért volt szükség külön jelentkezőkönyvre, mert a tanárképzés más stúdiumokon és színtereken zajlott, nem volt összevonva a bölcsészeti képzéssel. Ezen a helyen jelzik a két okirat használatára vonatkozó szabályokat. Tehát, hogy két helyre is be kell írni a tudományegyetemi tanárok előadásait. Külön a leckekönyvbe és

külön a jelentkezőkönyvbe. A szeptemberi beiratkozások egész tanévre szóltak. Tagfelvétel folyt a tanárképzőre. 5. oldalon továbbá feltüntették a felvett tagok kötelelességeit. Kötelesek voltak előadásokat hallgatni, gyakorlatokon részt venni. A tanárképzési stúdiumok mellett filozófiai, pedagógiai előadásokon is részt kellett venni, illetve előírás volt legalább egy modern nyelv művelése „a teljes megértés fokáig”. A két tárgyat felvetteknek úgy kellett megválasztani tantárgyaikat, hogy legalább 20 órát tegyen ki.

Nagymamám rendkívül lelkes volt, hiszen első félévben 38 órája volt, ebben még nem szerepelt a tanárképzős követelmény. Ráadásul mindenből jelesre teljesített. Valószínűleg sérelmezhet, hogy a leánylíceumban az érettségien mindenből elégséges eredményre értékelték. A tanterv részben feltüntették az általános követelményeket, „melyek minden szakos jelöltre kötelezők”. Magyar irodalomtörténet heti 2 órában. Idegen nyelv azoknak a hallgatóknak, akiknek a szakpárjában nem szerepel modern nyelv. Követelményszint: „ezek egyikét olyan mértékben bírja, hogy szakjába vágó tudományos munkát megért és helyesen fordít.” Filozófia témacsoporton belül: Pszichológia heti 2, logika heti 2, etika heti 2, filozófiatörténet heti 2. Pedagógia két féléven át legalább 2-2 óra hetente. Módszertan heti 2 óra egy féléven át. A 9-14. oldalon az egyes szaktárgyak követelményeit tartalmazza a szöveg.

16. oldaltól a tantárgyak felsorolása következik az óraszámokkal. A tanárképzős tantárgyak a következők: poétika, prózai műfajok elemzése, francia stílusgyakorlat, francia leíró nyelvtan, pszichológia. Mindegyikből heti 2 óra. A tanárok ugyan azok, mint a bölcsészeti előadásokon. A 18. oldal rontott, át van húzva, valaki újra leírta a tárgyakat. A 20. lapon a második évfolyam tárgyait vezették be. A tanárképzős táblázatban három tantárgy megnevezése szerepel hetente 2-2 órában. Verstan, francia stílus óra, francia fogalmazási gyakorlat. A második félévre: Fejezetek stilisztikából, francia stílusgyakorlat, francia fogalmazási gyakorlat, francia irodalomtudomány segédtudománya. A 24. oldaltól a bejegyzések megszűnnek. A 32-33. oldalon egy úgynevezett „működési bizonyítvány” található kitöltetlenül. Ez a nyomtatvány a gyakorlati év legfontosabb adatait tartalmazta volna. (13. melléklet)

5.6 Cserba Aranka családja, életpályája

A Cserba család valahonnan a délvidékről érkezett Baja városába. A családi legendák szerint méneseiket adták el, hogy beléphessen Cserba János a molnárok bajai céhébe. 1841-ben már szerepel neve a cég nyilvántartásában. Talán igaz, hogy az én ükapám öregapja találta ki a Dunára épített vízimalmokat, amelyből több is volt a család birtokában. Minden

esetre ezek a dunai vízimolnárok főzték először tésztával a halászlét, és még mai napig is ez különbözteti meg a bajai halászlét a szegeditől. A család az 1900-as években már saját déligyümölcs és gyarmatáru kereskedéssel rendelkezett a város főterétől egy sarokra, amit egészen a háború végéig tulajdonukban tartanak. (1. melléklet) Cserba Aranka apja, Cserba György egy régi fotó tanúsága szerint 1900. szeptember 9-én már rendelkezett Temesváron szerzett kereskedelmi iskolai végbizonyítvánnyal. A fénykép hátulján kis szöveg díszleg az ötéves találkozó időpontjáról és helyéről, amelyet aláírásával mindenki elfogadott. „Alulírottak baráti szeretetből kötelezzük magunka, hogy 1905. év pünkösdvasárnap reggel nyolc órakor a Hungária kávéházban találkozunk. Azon esetben, ha valaki közülünk oly helyzetben lesz, hogy az utazás költségeit nem bírná fedezni, úgy baráti kötelességnek érezze mindenki magát, annak segélyezésére. Kelt. Temesvárott, 1900. évi szeptember 9-én.” Cserba György házasságra lép Szuszics Aranka szintén jómódú kereskedőcsalád leányával, aki a helyi Miasszonyunkról elnevezett leányiskolában tanult. Szuszics Aranka valójában érdekházasságot köt a két család akaratából. A dédnagymamám az apáctól magas szintű zenei képzést kapott, amellet, hogy beszélt németül, franciául. Zongoraművésznek készült, de a házasság közbeszólt. Rendszeresen ad majd házi koncerteket a Szent Antal utcai nagy polgári házban zenekari kísérettel karácsonykor, húsvétkor, amire baráti családok tagjai is hivatalosak. Hat gyermekük születik, nagymamám a legidősebb közöttük. 1907. december 17-én született. Liberális neveltetésük miatt kedvüknek, hajlamaiknak élhetnek a gyerekek, ehhez anyagi háttér is rendelkezésükre áll. Mindannyian eljutnak az érettségiig. (1. melléklet)

Nagymamám az elemi iskola elvégzése után, 1918-22. között a bajai római katolikus polgári leányiskola I-IV. évfolyam tanulója. 1925-28-ban a budapesti VIII. kerületi Zrínyi Ilona leánygimnáziumban V-VIII. évfolyamot magántanulónként járta ki példás erkölcsi magaviseletet tanúsítva. (8. melléklet) Ebben az intézményben tett érettségi vizsgát. Kiegészítő érettségi bizonyítványt kapott görög nyelv és irodalomból jó eredménnyel. (9. melléklet) Nagymamám példaképe Károlyi Mihály felesége Andrássy Katinka volt. Ő is magánúton tett érettségit, majd titkárnőképzőbe járt, végül az arisztokrata családoknál teljesen szokatlan módon szerelmi házasságra lép Károlyi Mihállyal a „vörös gróffal”, Határozott fellépése, férje ügyeinek támogatása szimpatikussá tehette a korabeli feminista ideálokat követő, tanulni vágyó lányok szemében. Cserba Aranka indexkönyve szerint, amit Pécsen 1929. szeptember 14-én állítottak ki, felvették a bölcsészkarra magyar-francia tanári szakra. Az indexkönyv és az előadások látogatását igazoló könyv bejegyzései szerint Cserba Aranka négy félévet végez el a pécsi bölcsészettudományi szakon. (10-12. melléklet) Írásai jelennek meg különböző lapokban. Erről két dokumentum is tanúskodik. Az egyik 1928. november 19-

én tartott egyetemi Erzsébet ünnep meghívója. A fellépők között szerepel Cserba Aranka bölcsészhallgató, mint szerző és előadó. „Szent Erzsébet jóslata. Színi jelenet. Erre az alkalomra írta Cserba Aranka bh. Szereplők: Szent Erzsébet Cserba Aranka.” A másik dokumentum szintén egy meghívó a Batsányi János Társaság 1928. november 17. napján tartott rendes gyűlésére. Novella Felolvassa: Cserba Aranka. Ezt a társaságot a meghívón szereplő, nagyanyámtól származó kézírás szerint nagyapám alapította. Nagyanyám független, szabad életet él az egyetemi évek alatt. Dohányzott, rövid szoknyát hordott. Valószínűleg küzd a nők szavazati jogéért, bár erről semmilyen adat nem maradt fenn. Kedvenc írója idős korában is Simone de Beauvoir francia egzisztencialista író. A második nem, A jó házból való úrilány visszaemlékezései, A kor hatalma, és Az öregség szerzője. Megismerkedik Kodolányi Jánossal, Weöres Sándorral. (Nagymamám visszaemlékezései) Az egyetemi könyvtárban találkozik nagyapámmal, aki az utolsó évet végzi az egyetemen. Szerelmi házasságra kötnek, amelyet a szülők nem elleneznek. A családi könyv tanúsága szerint eljegyzésüket 1930. június 7-én jegyezték be. „Az oltár előtt örök hűséget és szeretetet esküdtünk egymásnak a baja-belvárosi plébánia-templomban 1930. június 8-án. Cserba Aranka Pécsről Szegedre követi férjét, ahol Márton Imre középiskolai magyar-történelem szakos tanárként helyezkedik el. Négy gyermekük születik, akik mindannyian diplomát szereznek. Magánélete alakulása miatt Cserba Aranka nem tudja befejezni az egyetemet. Diploma hiányában nem sikerül hivatását gyakorolnia, nem lesz soha középiskolai tanárnő.

6 Összegzés:

Úgy gondolom sikerült a két világháború közti történelmi korszakot kellő mélységében és ellentmondásosságában bemutatnom a feldolgozott források és dokumentumok alapján. Sikerült feltárnom annak az esélyét, hogy két hátrányos társadalmi csoporthoz tartozó ember státusza gyökeresen megváltozott azáltal, hogy sikerült a tanulás révén kiemelkedni saját társadalmi rétegükből. Ahhoz, hogy a kutató egy korszakot, vagy egy életutat ábrázolni tudjon, pontos adatokra van szüksége. A dolgozatomban elemzett okiratok ezeket a pontos adatokat szolgáltatják, így a mikrotörténeti elemzés során mindenképpen nagy jelentőséggel bírnak. A beszélgetések során válaszadóim gyakran tévedtek az éveket illetően, vagy nem rendelkeztek azokkal az ismeretekkel, amelyeket az okiratok megcáfolhatatlanul tartalmaztak. A dokumentumokból kinyert adatok, mintha képzeletbeli rajzszőgek lennének, amelyek segítségével fel lehet feszíteni a történelem időszalagját.

Ugyanakkor szeretném leszögezni, hogy én is egyetértek azzal az állásponttal, hogy ezek az iskolai okiratok önmagukban nem alkalmasak arra, hogy egy teljes emberi, pedagógusi

életpályát reprezentáljanak. *Cserba Aranka* egy emberöltőn át gyűjtögette az iratokat ellátva saját kezű jegyzeteivel, mintha tudta volna, hogy egyszer szükség lehet rájuk. Köszönet érte. A hagyaték a további iratokat is tartalmaz tanúságul egy háború utáni pedagógusi pálya alakulásáról, valamint *Márton Imre* közéleti tevékenységének bizonyítékait. A hagyaték tartalmazza levelezésüket, emlékünnepek programjait, beszédeket, tanulmányokat, köznevelés tantárgyhoz kötődő jegyzeteket.

A feldolgozott hagyatéki okmányok és okiratok tükrében úgy tűnik, hogy igen komoly követelményrendszert kellett teljesíteniük azoknak a nőknek és férfiaknak egyaránt, akik bölcsészeti-tanári diplomát akartak szerezni, és középiskolai tanárként kívánt elhelyezkedni a két világháború között. Bizonyítást nyert, hogy erre az időre már komoly szakmai képzést kaptak az időközben felállított tanárképző intézetekben. A diploma szövege külön értékeli a neveléstudományi teljesítményt. (7. melléklet) Az egy éves szakmai gyakorlat letöltéséről okmányok nem maradtak fenn a diplomát kivéve, további bizonyítékkal *Cserba Aranka* 1954-ben írt önéletrajza szolgál. Itt említi meg, hogy megismerkedésükkor *Márton Imre* már a gyakorló tanári évét töltötte.

A vizsgált iskolai tárgyú okiratokban adatokat találtam a két világháború közti történelmi korszakra, új információkkal viszont csak minimális mértékben tudtam szolgálni a nagy társadalmi, politikai helyzet bemutatásához. A múlt egy jelentős szeletét mutatják be, ha elég figyelmet szentel a kutató a dokumentumok tanulmányozásának. Historikus értékük mellett az iratok méltán tarthatnak igényt a feldolgozásra, megőrzésre. Úgy érzem, hogy feladatom volt ezeknek a dokumentumoknak a közzététele, mert nem csak családi ereklyék, hanem az oktatástörténet emlékei. Általuk nagy mennyiségű pedagógiatörténelmi adathoz juthatunk. Bizonyítékokat találtam előfeltevésemre vonatkozólag. A tanulás, a diplomaszerezés lehetőséget adott egy merev társadalmi struktúrában a feljebbjutáshoz, egzisztenciateremtéshez.

Tanulmányi eredményeiket tekintve *Cserba Aranka* előtt nyitva állhatott volna a középiskolai tanárnői pálya, de családalapítása miatt pályája megszakad. Később sem folytatja tanulmányait. *Márton Imre* viszont megvalósítja elképzeléseit. Először középiskolai-majd főiskola tanár, sőt megyei szakfelügyelő lesz nyugdíjazásáig. Értelmiségi pályáján a különböző történelmi rendszerekben is töretlenül tud előrehaladni, egyéni szakmai fejlődése nyomon követhető. Ezt az állításomat a még fel nem dolgozott hagyatéki dokumentumok alátámasztják. Ennek a feltevésnek a bizonyítása jelenthetné a továbblépést kitűzött kutatási területemen. Fontosnak tartom olyan tanáregyéniségek életének a feltárását, akik hivatásuknak tekintették tanári tevékenységüket, hatással voltak környezetük szakmai

fejlődésére. Inspirálták tanítványaikat a műveltség, a tudás, a diploma megszerzésére nemtől függetlenül egy olyan korszakban, amelyben még nem volt elvárás az egész életen át tartó tanulás. Ezzel a felfogással mindenképpen megelőzték saját korukat.

7 Felhasznált szakirodalom

Bertényi Iván – Gyapay Gábor (1993): *Magyarország rövid története*. Maecenas Kiadó, Budapest.

Bobula Ida (1928): Az egyetemi nőkérdés Magyarországon. In: *Napkelet* 8. 581.

Czoch Gábor (1999): A társadalmi rétegződés mikro- és makrotörténeti vizsgálata. In: *Századvég Tél* 17-38.

Fináczy Ernő (1922): A középiskolai tanárképzésről. In: *Magyar Pedagógia* 5. 67-72.

Gyáni Gábor (1997): A mindennapi élet, mint kutatási probléma. In: *Aetas* 12/1 Letöltés: 2014.01.10. www.epa.oszk.hu

Gratz Gusztáv (2001): *Magyarország a két világháború között*. Osiris Kiadó, Budapest.

Gyáni Gábor (2006): *Magyarország társadalomtörténete a Horthy-korszakban*. In: Gyáni Gábor - Kövér György: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Osiris Kiadó, Budapest 189-391.

Gyáni Gábor (2011): *Magánélet Horthy Miklós korában*. Corvina Kiadó, Bp.

Kereszty Orsolya: *Nőnevelés és nemzetépítés Magyarországon. (1867-1918)* Novum Eco Kiadó, 2010.

Kéri Katalin (1997): *Mi a neveléstörténet?* JPTE Tanárképző Intézet, Pécs.

Király Sándor (2009): *Az egyetemi hallgatóság társadalmi arculata Magyarországon a két világháború között*. Egyetemi doktori PhD értekezése.

Kisfaludy Katalin (1987): *Hogyan írjuk meg iskolánk történetét?* Pest Megyei Levéltár, Budapest.

Klebelsberg Kuno (1924): *A középiskolai tanárképzésről tartott beszédéből a nemzetgyűlésen 1924*. In: (1990) Klebelsberg Kuno válogatott beszédei és írásai (1917-1932) Európa Könyvkiadó, Budapest 318-328.

Klebelsberg Kuno (1925): *Falusi népiskoláink kibővítése*. In: (1990) Gróf Klebelsberg Kuno válogatott beszédei és írásai (1917-1932) Európa Könyvkiadó Budapest. 255-258.

- Klebelsberg Kuno (1927): *Indoklás a külföldi magyar intézményekről és a magas műveltség célját szolgáló ösztöndíjakról szóló törvényjavaslatról*. In: (1990) Gróf Klebelsberg Kuno válogatott beszédei és írásai (1917-1932) Európa Könyvkiadó, Budapest 175-187.
- Klebelsberg Kuno (1928): *Női Eötvös Collegium*. In: (1990) Gróf Klebelsberg Kuno válogatott beszédei és írásai (1917-1932) Európa Könyvkiadó Budapest. 473-478.
- Liziczai Ágnes szakdolgozata *A nők egyetemi képzése Magyarországon*. ELTE Pedagógia Szak 2001.
- Dr. Lukinich Imre (1933): *Az egyetem alapításának története*. Erzsébet Tudományegyetem kiadványa, Pécs.
- dr. Majoros Pál (1997): *Kutatásmódszertan*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Mészáros István-Németh András-Pukánszky Béla (1999): *Bevezetés a pedagógia és iskoláztatás történetébe*. Osiris Kiadó, Budapest
- Németh András – Pukánszky Béla (2004): *A pedagógia problémátörténete*. Gondolat Kiadó, Budapest 147-238.
- Németh András (2005): *A magyar pedagógia tudománytörténete*. Gondolat Kiadó, Budapest 181-320.
- Németh András: A magyar pedagógus professzió kialakulásának előtörténete a 18. században és a 19. század első felében In: *Pedagógusképzés* 2005/1. 17-32.
- Pedagógiai Lexikon I-IV. kötet (1997) Keraban Könyvkiadó
- Pukánszky Béla: A középiskolai tanárképzés 1924-es reformja Magyarországon. In: *Pedagógiai Szemle* 1989. 11. sz. 1045-1055.
- Pukánszky Béla (2006): *A nőnevelés évezredei – Fejezetek a lányok nevelésének történetéből*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Romsics Ignác (1999): *Magyarország története a XX. Században*. Osiris Kiadó Budapest
- Salamon Konrád (1998): *Magyar történelem 1914-1990*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 61-138.
- Salamon Konrád (2008): *Ez volt a magyar 20. század*. Aktor Könyvkiadó, Budapest 42-88.
- Szegvári Katalin (1988): *Numerus Clausus rendelkezések az ellenforradalmi Magyarországon a zsidó és nőhallgatók főiskolai felvételéről*. Akadémiai Kiadó Budapest
- Szekeres András (1999): Mikrotörténelem és általános történeti tudás. In: *Századvég Tél* 3-16.
- Szíjártó M. István (1996): Mi a mikrotörténelem? In: *Aetas* 4. 157-182.
- Dr. Weszely Ödön (1933): *A neveléstudomány rendszere, rövid összefoglalása*. Révai Kiadás, Budapest.

8 Mellékletek

8.1 Részben strukturált fókuszcsoportos beszélgetés szövege

A részben strukturált fókuszcsoportos beszélgetés ideje: 2014. december 28. Helye: Kecskemét. Résztvevők: dr. Kávai Pálné Márton Anikó, édesanyám, 75 éves, nyugdíjas óvónő-gyógypedagógus, a szövegben A. Kovács Gézáné Márton Emőke, nagynéném, 84 éves, nyugdíjas ének szakos tanár, karvezető, népművelő, szövegben E. M. asszony, 73 éves, nyugdíjas tanítónő. Nagyszüleim szomszédságában élt gyermek- és ifjúkorában, édesanyám gyermekkori barátnője. Jómagam moderátorként szerepelek a beszélgetésben, szövegben M.

M: Nagyon köszönöm, hogy elfogadtátok a meghívásomat és segítséget nyújtotok abban, hogy fel tudjam térképezni a ti szüleitek, az én nagyszüleim életpályáját. A szakdolgozatom témáját a nagymamáék hagyatékában talált iratok adják, ezekhez az adatokhoz kellene még emlékeket, történeteket mesélnetek. Szeretném, ha visszaemlékeznénk rájuk.

E: Nagyon örülök, hogy jó kezekbe kerültek az iratok, már azt hittem a költözésnél kidobtuk mindet.

A: Valamiért elhoztam. Kati már akkor is szerette ezeket böngészni, felvették a történelem szakra. Arra gondoltam egyszer jól jöhet még neki.

E: Mindig boszorkány voltál. (Nevetnek.)

M: Először a családról kellene összeszednünk, amire emlékeztek. Mármint a nagymama, meg a nagypapa családjáról, hogy mit tudtok.

E: Apukám családja nagyon szegény volt. Csákánydoroszlóban, Vas megyében életek.

A két szülő árva gyerekként került össze, a falu házassította ki őket. A nagymamám, a te dédnagymamád, úgy mesélte, hogy 16 évesek volt, és a falu végén kaptak egy kis házat. Olyan szegények voltak, hogy csak egy ágyuk volt, meg egy asztaluk. Aztán hat gyerekük született. Apu volt a legkisebb, nagyon sovány, beteges gyerek.

A: Ezért is taníttatták később. A falu papja javasolta, hogy jó képességű, a nehéz munkába úgy is belepusztulna. Gyenge volt a tüdeje. Olyan szegények voltak, hogy egyszer megette a tehén a papa fél kabátját, és zsákból pótolták ki.

E: Kitűnő tanuló volt. Papnak szánták, de aztán mégis tanár lett szerencsére.

M: Nyilván, ha katolikus pap lett volna, nem beszélgetnénk itt. (Nevetés.)

A: A nagymamának gazdag délvidéki kereskedő családja volt. Lovaik voltak, nagy méneseik, aztán meg vízimalmaik a Dunán.

E: Később üzletet vettek bent a városban.

A: Te is járták ott, amikor lementünk halottak napján Bajára. Azóta cukrászda lett.

E: Fűszer és gyarmatáru kereskedés volt. Kislányként gyakran jártam ott, még a háború előtt. Üvegekben cukorkát tartottak a pulton, narancsot is árultak, meg tengeri halakat hordóban jég között. A nagymamám zongoraművésznek készült, aztán hozzá kellett mennie Cserba Györgyhoz, hogy a két kereskedőcsalád vagyona egyesüljön. Én tőle tanultam zongorázni. Amikor még jól ment a családnak házi koncerteket adtak fogadott muzsikussal és a nagymama zongorázott. Hat gyermekük született, nagymamád volt a legidősebb. Szerették volna, ha a gyerekeik a hajlamaiknak élhetnek. Ebből persze butaságok is kisültek, de nagymamád így tudott egyetemre menni.

A: Sajnos nem végezte el a magyar-francia szakot, mert megismerte nagypapádat a könyvtárban. Az Iliászt olvasta aznap állítólag, amikor a nagypapa megszólította.

M: Nem haragudtak meg a kereskedő szülők, hogy ilyen szegény emberhez megy a mama feleségül?

E: Ellenkezőleg. Akkor a tanári pályának volt méltósága.

A: Volt presztízse.

E: Nagyon normálisan fogták fel. Ők sokat dolgoztak, azt gondolták, hogy egy tanár is megél a munkájából, akár a kereskedő. Amúgy anyukám legfeljebb valami kereskedősegédhez tudott volna feleségül menni. Attól magasabb rangnak számított egy középiskolai tanári pálya.

M: Mit tudtok a nagypapa tanítási módszereiről?

A: Én nem sokat, de azt tudom, hogy csöndes, szigorú ember volt. Csak felnézett a szemüvege mögül, ha nem tetszett neki valami, legvégső esetben felemelte a mutatóujját és azzal fenyegetett meg. De akkor már nagyon mérges volt, ha hangoskodtunk otthon. Emő! Téged tanított? Nem?

E: Először Pécssett, majd szegeden kapott állást. Én Pécssett születtem. Aztán már Baján egész közelről tapasztaltam a tanítási módszereit. Utolsó évben (1949), amikor elvitték az apácákat, mert a Miasszonyunk Leány Líceumba jártam, ahol apácák tanítottak, érettségi előtt átvette az osztályunkat apu történelemből. Nagyon veszélyes idők voltak akkor. Féltett, hogy önfejűsködök majd, és tönkreteszem a jövőmet. A legnagyobb szeretettel és odaadással segített bennünket a megváltozott helyzetben. Biztosan tudod, hogy utána jött a Rákosi-rendszer. Nem nagyon kellett fegyelmeznie, mert rajongtunk érte. Ha mégis, akkor tényleg csak ránézett szigorúan a beszélgetőre. Arra nem emlékszem, hogy felemelte volna az ujját. Talán nem volt rá szükség. Azóta is minden évben összejövünk, hogy emlékezzünk a régi dolgokra. Ebben az évben azonban megegyeztünk, hogy már csak öten maradtunk az

osztályból, többet nem találkozunk. Nagyon öregek lettünk. Jó, hogy most írod ezt a dolgozatot, legalább továbbadok neked valamit, amit idáig őriztünk.

M. asszony: Nagyon szegények voltak a szüleim, sokat kellett dolgoznom a háború után. Nagypapád biztatott, hogy olvassak, adott nekem könyveket a saját könyveiből. Nagymamád sokat segített a tanulásban, de nem fogadott el tőlem pénzt. Nem is lett volna miből fizetnem. Anyukád barátnője voltam, sokat jártam hozzájuk. Amikor leérettségiztem egy gyárban dolgoztam adminisztrátorként. Nagypapád biztatott, hogy tanuljak tovább. Az ő javaslatára lettem tanítónő. Nagyon sokat köszönhetek anyukád családjának, hogy felkaroltak egy ilyen szegény kislányt, mint amilyen én voltam.

A: Mind a hárman pedagógusok lettünk. Anyu mindig fogadott otthon tanítványokat. Egész életében sajnálta, hogy nem végezte el az egyetemet. Talán ezért taníttattak minket erőn felül. Sokszor kellett nélkülözniük, hogy tanulni tudjunk. Három lány és egy fiú gyerek. Mindannyian diplomások lettünk. Hajninak (a legkisebb testvére édesanyámnak) orvosi diplomája lett, pedig akkor már apu nyugdíjas volt.

M: Másra emlékeztek még?

E: Sok mindenre, de leginkább arra, hogy apu mennyire tudott figyelni mindenre, és milyen udvariasan bánt a tanítványaival. Nagyon demokratikus volt. Nem volt mániája a tekintély. Egy időben helyettesített abban az iskolában, ahol én is gyakorló tanár voltam. Egyszer engem is helyettesített, és beírt jegyeket az osztályomnak. A tanáriban kérdőre vontam a „kollégát”. Elismerte, hogy nem kellett volna beavatkoznia. A vita alatt egyáltalán nem tegezett, úgy bánt velem, mint egy kollégával.

A: Erre emlékszem. Sokáig emlegették anyuval. Otthon már nagyon nevettek. Apu teljesen viccesen fogta fel. Nagyon tetszett neki, hogy így kiálltál magadért.

M. asszony: A tudást tartották a legfontosabbnak. Mindenkit erre sarkalltak a környezetükben. Nem voltak gazdag emberek, de rendesen éltek és másokat is segítettek.

E: Apunak mindig volt állása és el tudta tartani a családját a legnehezebb időkben is.

A: A dédszüleidet meg kiápolták becsülettel, úgyhogy biztos nem bánták meg, hogy hozzá adták a lányukat. Vele kapcsolatban mindig azt mondta nagypapád, hogy okos kislány vagy. Engedjük, hogy az legyél, ami akarsz. Nagymama is mindig ezt mondogatta.

M: Tanár akartam lenni, mint nagypapám.

M. asszony: Mindenre hatással voltak a tudásukkal, emberségükkel.

A: Nagymama mindig azt mondta, hogy neki négy diplomája lett azzal, hogy a négy gyereke diplomás lett.

M: Nagyon érdekes volt veletek ez a múltidézés. Köszönöm a beszélgetést.

8.2 Cserba Aranka önéletrajzának szövege

„1907-ben Baján születtem, édesapám kiskereskedő volt. Öt másik testvéremmel Baján jártam iskolába. Gimnáziumi tanulmányaimat pedig Budapesten végeztem. Végeztem egy éves kereskedelmi tanfolyamot, de varrni és szőni is tanultam. Egyetemi tanulmányaimat Pécssett kezdtem meg, de nem fejezhettem be, mert közben férjhez mentem. Férjem, Márton Imre tanár, akkor már Pécssett tanított a gyakorló gimnáziumban.

A családfenntartás gondján úgy segítettem, hogy gyenge tanulókat segíteni jártam házakhoz. A nyár folyamán pedig, mivel nem kaptam fölkerést selyemgubó beváltó voltam. 1936-ban Szegedre helyeztek át bennünket. Férjem 1942-ig a Klauzál Gábor Gimnáziumban tanított. Közben szüleim tönkrementek, ezért Bajára helyeztettük magunkat, hogy segítségükre lehessünk. A felszabadulás utáni napokban férjem, néhány kartársával, megindította az iskolai munkát, én pedig otthont nyújtottam a szovjet katonáknak. Hosszú hónapokon keresztül éltünk együtt baráti egyetértésben, bizony sokszor segítségünkre voltak a melegszívű szovjet emberek. Közben negyedik gyermekünk is megszületett. (Az édesanyám.) A család fenntartása érdekében nehéz fizikai munkákat végeztem, de időt szakítottam arra, hogy korrepetáljak, és az óvodai faliújságra cikkeket írok. Azt hiszem, férjem közéleti szerepét jól ismerik, csak annyit, hogy jó munkájáért a felszabadulás óta háromszor tüntették ki. A bajai pedagógustársadalomban ma is szaktekintélynek számít. Azért szeretnék elhelyezkedni, hogy én is részt vehessek a termelő munkában és segítsek férjemnek nagy családjunk fenntartásában. Három gyermekünk még iskolás, csak a negyedik önálló. Kelt: Baja 1954. március 15-én. Márton Imréné Cserba Aranka”

8.3 Márton Imre gimnáziumi érettségi bizonyítványa

36
37

Kivonat

a tanulmányi- és leckeépítés-szabályzatból.

2 §

A fővelét az egyetemi polgárok által beiktatás alapján történik. Ezt az egyetem Raktora nevelés azon kar dákája teljesíti, melyben az illető rendes hallgatóval felvételt kíván.

3 §

A beiktatás ugyanazon időben csak egy tanulmányi kara érvényes, de a beiktatást hallgatóknak jogában áll helyre más kar-hal eladónkat is hallgatói.

4 §

Az állap egy korból a másikká csak át beiktatás alapján történhetik.

5 §

A beiktatás arra jogosult tanítvánnyal kellő sikerrel lelett érettségi vizsgálat és éretti törvényes alakban kiállított bizonyítvány alapján történik.

Különbsé tanítvánnyal bizonyítványai csak annyiban szolgálhatnak a beiktatás alapján, amennyiben a felvételtől az egy érettségi fokozat tanokodok, melyet az érettségi vizsgálat sikeres kiállítása a hazai tanítvánnyal megkövetel. Ezzel esetében a felvételt megengedő írtat azon kar tanítóitól végkérvényesen határo, melyben a jelenként mint rendes hallgató felvételt kíván.

A más főzettsétektől éretti hallgatók leckealkotóitól I. a 50. §. intézkedését.

6 §

A kar választásról határozat ellenére, vagy a valódi elő-körülmenyek elcsúszása, előreléte, vagy megváltozása alapján kiegészítő beiktatás nemcsak érvénytelennek tekintendő, hanem a körülmények szerint jogában, esetleg bármelyik időre is vonat hatást.

7 §

A beiktatás csak rendszeres jelentkezés alapján történhetik. A tanulmányozás a leckealkotásba elválaszthatással beiktatás főfolyással igazolható.

E követelmények ellen vétők - és pedig úgy az, aki, valamint az, aki megkezdésén a vizsatelet elköveté, - a 75 §. a pontja alá esnek.

egyetemeni törvény utasítások a beiktatás módja, általán törvények, határozat tanok megnevezése, a beiktatás, végzettségnyelvessé a kiállítás az egyetem által tanítványi tan a tanítvány, egyetem és leckeépítés-szabályzat által határoz, melyek szabályait minden egyetemi polgár köteles betartani.

1118 szdm
13. 12. 25

Végbizonyítvány

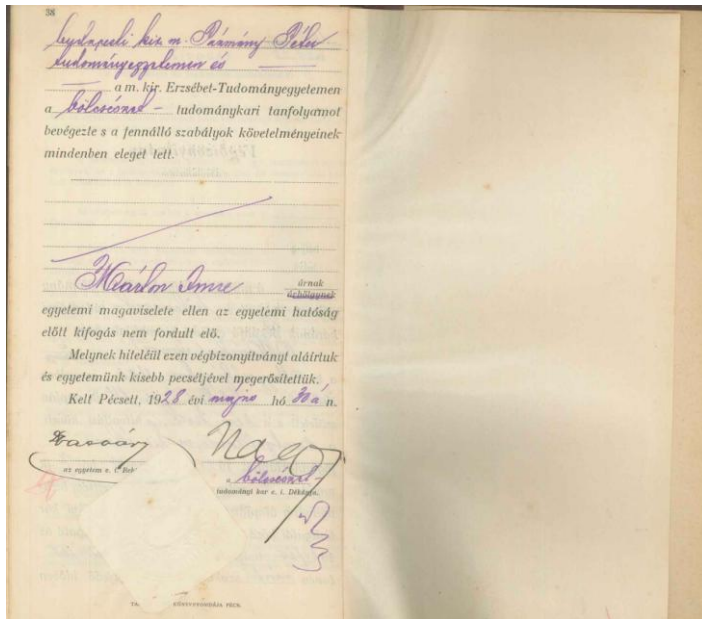
(Absolutorium)

a magyar királyi Erzsébet Tudomány egyetem Raktora és elöljáró - tudományi karának Raktára azzal bizonyítja, hogy

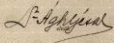
Martha Imre ^{ur} ^{tanár}

a ki Magyar Királyságban, Vas megyében 1905. évi október hó 14-ik napján született s a személy hivatalos követi, a személyállása in his állam fogságindíamától 1925. évi január hó 7-ik napján szám alott kiállított érettségi bizonyítvány alapján a beiktatás - tudományi kar hallgatói köze felvételét, mint rendes hallgató az 1924/25. tanév elő szakától az 1925/26. tanév utolsó szakának végéig terjedő időben

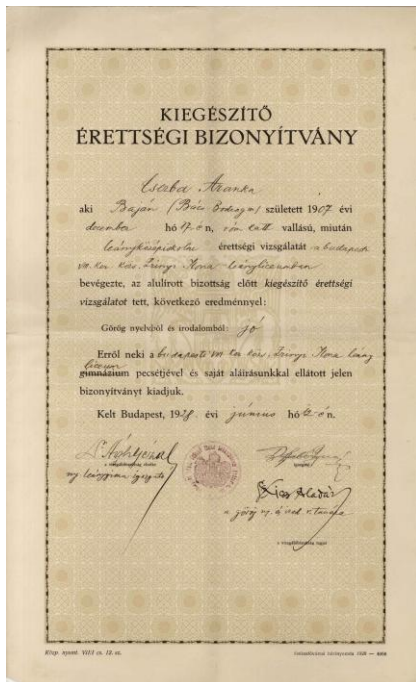

8.6 Márton Imre tanári diplomája

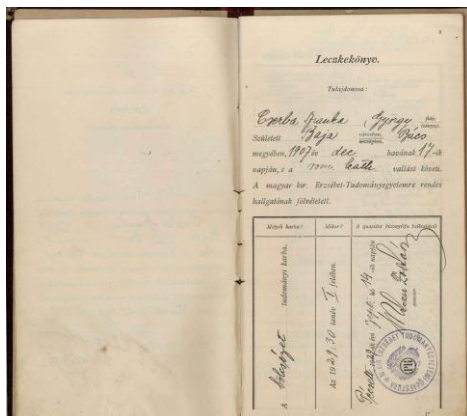

 LEÁNYLICEUMI ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNY		
<i>Czinka Márton Boriska</i>		
az <i>Mag. Kir. Leány</i> az <i>1917. év december 10-én</i> napján született, <i>sz. hely.</i> vallás, mintán a leányiskolaiak tanfolyamát és pedig <i>1918. év. Magyar</i> <i>áll. szék. vizsgálatát</i> <i>1919. é. 1922-23. évben</i> <i>1923-24. é. Budapesti Kir. Leány</i> <i>évi Vizsg. Kiseb. vizsgálat</i> <i>1924. é. 1925. é. Magyar</i>		
		eljegyzés a <i>székely</i>
magánvizsgálat tanultait, az alábbi kiadvány előtt követendő vizsgálatát, következő eredménytel:		
Magyar nyelvbeli és irodalombeli	<i>Magyar</i>	Történelemből
Latin nyelvbeli és irodalombeli	<i>Magyar</i>	Matematikából
Német nyelvbeli és irodalombeli	<i>Magyar</i>	Tanárviselkedés
A leányiskolán több tárgyból következő előmenetelt tanultait.		
Hír- és emléktáblákban	<i>Magyar</i>	Általános
Franczia nyelvbeli és irodalombeli	<i>Magyar</i>	Végzettség
Földrajzban	<i>Magyar</i>	Egyszerűsítés
Földrajzban	<i>Magyar</i>	Földrajz
Névtárgyakban	<i>Magyar</i>	Magyar nyelvbeli és irodalom
A fentiek szerint a szabályozott követelményekkel megelégedtem.		
és a tanulmányi eredmények és a földrajziak nek vizsgálati engedélyt tanulmányozás		
Eről neki a <i>Mag. Kir. Leány Kiseb. vizsgálat</i>		
és saját általánosított előzetes jelen bizonyítványt kiadom.		
Budapest, 1924. január 10.		
A vizsgálati bizottság		
		
		
		
a magyar nyelvbeli és irodalombeli		
a franczia nyelvbeli és irodalombeli		
a latin nyelvbeli és irodalombeli		
a földrajzbeli és irodalombeli		
a történelemből		
a matematika		

8.9 Cserba Aranka kiegészítő érettségi bizonyítványa

8.10 Cserba Aranka egyetemi leckekönyv1

8.11 Cserba Aranka egyetemi leckekönyv2

1912-13. *Aranka Aranka*

Aranka Aranka	Aranka Aranka	Aranka Aranka	Aranka Aranka
1	2	3	4
5	6	7	8
9	10	11	12
13	14	15	16
17	18	19	20
21	22	23	24
25	26	27	28
29	30	31	32
33	34	35	36
37	38	39	40
41	42	43	44
45	46	47	48
49	50	51	52
53	54	55	56
57	58	59	60
61	62	63	64
65	66	67	68
69	70	71	72
73	74	75	76
77	78	79	80
81	82	83	84
85	86	87	88
89	90	91	92
93	94	95	96
97	98	99	100

Aranka Aranka

8.12 Cserba Aranka egyetemi leckekönyv3

1912-13. *Aranka Aranka*

Aranka Aranka	Aranka Aranka	Aranka Aranka	Aranka Aranka
1	2	3	4
5	6	7	8
9	10	11	12
13	14	15	16
17	18	19	20
21	22	23	24
25	26	27	28
29	30	31	32
33	34	35	36
37	38	39	40
41	42	43	44
45	46	47	48
49	50	51	52
53	54	55	56
57	58	59	60
61	62	63	64
65	66	67	68
69	70	71	72
73	74	75	76
77	78	79	80
81	82	83	84
85	86	87	88
89	90	91	92
93	94	95	96
97	98	99	100

Aranka Aranka

8.13 Cserba Aranka egyetemi jelentkezőkönyv

1912-13. *Aranka Aranka*

Aranka Aranka	Aranka Aranka	Aranka Aranka	Aranka Aranka
1	2	3	4
5	6	7	8
9	10	11	12
13	14	15	16
17	18	19	20
21	22	23	24
25	26	27	28
29	30	31	32
33	34	35	36
37	38	39	40
41	42	43	44
45	46	47	48
49	50	51	52
53	54	55	56
57	58	59	60
61	62	63	64
65	66	67	68
69	70	71	72
73	74	75	76
77	78	79	80
81	82	83	84
85	86	87	88
89	90	91	92
93	94	95	96
97	98	99	100

Aranka Aranka

8.14 Cserba Aranka képe az egyetemi diákigazolványából

8.15 Márton Imre gyakorló tanárként Szegeden

8.16 Márton Imre főiskolai tanárként Baján